

Dr. Sövény Mihály

A BÁCSALMÁSI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

A szerző azonos című könyvének bővített, elektronikus változata

Szerkesztette: Szénásiné Harton Edit

A nyomtatott könyv ISBN azonosítója 963 03 6128 0

Bácsalmási dolgozatok, ISSN 0866 5990

TARTALOMJEGYZÉK

Rövid falutörténet

A lakosság vallása, a vallási élet a hódoltság korában

Az almási templomok keletkezése

Az első templom - A második templom - A harmadik templom - A negyedik templom

A templom átépítése és a nagyobb tatarozások

A templom átépítése - Az 1925. évi tatarozás - Az 1959. évi tatarozás - Az 1970-1977 közötti teljes tatarozás - Az 1993-1997 közötti tatarozások – A 2004-2006 közötti felújítások és tatarozások

Oltárok és ereklyék

A főoltár - Mellékoltárok 1790-1890 között – A mellékoltárok 1890 után –
A templom ereklyéi

A templom ablakai

Az egyes ablakok elhelyezkedése és leírása - Az ablakok javítása

A templom festése

A falfestés - Stációk

A templom harangjai

Az orgona

Sírboltok a templomban

Az almási Antunovics család - Az almási Kovachich család - Az almási Rudics család - Az almási Némethszeghy család

EGY KIS FALUTÖRTÉNET

A régi, török idők előtti faluról sajnos semmiféle ismerettel nem rendelkezünk. Sem oklevelek, sem más feljegyzések, írásos anyagok nem tartalmazzák nevét. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem létezett, mert a vidék a történelmi időkben mindig lakott volt, különféle népek lakhelyei tapasztalhatók a falu határában. Inkább azt jelenti csak, hogy az írásos anyag a történelem viharaiiban eltűnt.

A vihar bizony alaposan kijutott szűkebb hazánknak, a Duna-Tisza közti Bácskának: mind a tatár, mind a török hadak dúlásaitól többet szenvedett, mint az ország más részei. A török hódoltság alatt szinte valamennyi lakott hely eltűnt a föld színéről, a valaha virágzó országrész pusztasággá vált. Nem csoda hát, ha a megyére vonatkozó írásos anyagok zöme elpusztult, a maradványokban pedig a mi Almás községünk neve nem szerepel.

A mohácsi csata (1526) után a győztes török had kivonul az országból, és csak 1541-ben jön vissza, amikor elfoglalja a fővárost és hozzákezd uralmának megszervezéséhez.

Amikor a török közigazgatást 1543-ban létrehozták, Almás még lakott volt, tíznél több adófizető család lakta. Említésre került még abban az 1598-ban kelt okiratban, amelyben a környező falvak szláv lakói - így a miénk is - vállalták az Esztergom vidékére való költözést. Nem tudjuk, hogy ez megvalósult-e vagy sem, tény, hogy az 1620-as évektől a falu átmenetileg lakatlan volt.

Almás nevét a török adókönyveken kívül megtaláljuk még az érseki tizedlajstromokban is: 1678-ban és 1679-ben is 3 Ft adót fizetett, tehát lakott volt.

A törökök kiűzése után, az 1699-ben készült összeírásban a falu neve nem szerepel, átmenetileg ismét lakatlan, de már 1700-ban adat van betelepülésére.

A Rákóczi szabadságharcban községünk ismét elnéptelenedett. Az itteni császárhű szláv népesség fegyveresen harcolt a kurucok ellen, amiért is több büntető hadjáratot kellett elszenvednie, melyek során a településeket felégették. Biztos, hogy a korabeli Almás is elpusztult.

A falu újbóli települése 1711 után kezdődött. A feljegyzések szerint 1715-ben hat adófizető gazda volt a faluban, akik valamennyien bunyevácok voltak, nevük is fennmaradt, valamennyi még ma is létező családnév Bácsalmáson.

1716-ban, amikor ismét kitört a török elleni háború, az almásiak Szabadkára menekültek, ahol a katymáriakkal és a jánoshalmiakkal együtt laktak néhány kunyhóban. Amikor 1718-ban véget ért a háború, visszatértek lakóhelyükre. De már nem a régi helyen, hanem attól keletre építették fel az új falu első házait. Szájhagyományok, okiratok és régészeti emlékek is bizonyítják, hogy a régi Almás a mai Óalmáson, az akkori Almás pataknak nevezett Kígyós folyóvíz mellett volt, és innen került a Radunitynak nevezett pusztára közvetlen szomszédságába.

A települést felváltva nevezik falunak és pusztának, de létezésének kétségtelen bizonyítéka, hogy az újonnan felállt Bács vármegye 1720. szeptember 14-én tartott közgyűlésén kebelezte be a vármegye helységei sorába, sőt a Szivacon november 5-én tartott gyűlés 100 Ft adót vetett ki a községre. Márpedig nem létező község nem fizethet adót!

Nem lehet elfogadni azt az elméletet, miszerint a Szabadkáról hazatértek előbb Radunity pusztán kezdtek el falut építeni, majd valamilyen ismeretlen oknál fogva 1759-ben a mai helyre költöztek és még abban az évben templomot is építettek. Régóta ismert tény, hogy a

régi Radunity pusztán, a mai Juliska major területén van egy templomalap és körülötte temető, de a temetkezési mód arra mutat, hogy ez egy Árpád kori templom maradványa. A falu nevét nem ismerjük, de nem a középkori Almásról van szó.

A LAKOSSÁG VALLÁSA A VALLÁSI ÉLET A HÓDOLTSÁG KORÁBAN

A török hatalom 1541-től, a mohácsi csatavesztés után 15 évvel rendezkedett be tartósan hazánkban, amikor a régi magyar vármegyerendszert eltörölte és a településeket ún. nahijékbe osztotta. Almás először a zombori, 1570 körül a bajai nahijé része lett.

A török berendezkedése és a folyamatos harcok elnéptelenítették Bácskát, magyar lakossága szinte teljesen eltűnt. Helyükbe délről szlávok jöttek, akiket korabeli elnevezéssel Szerbia latin neve után rácoknak neveztek.

Szerbia népe többnyire görög rítust követ, vagyis görögkeleti, de több adat van arra, hogy a nagyobb tömegben csak 1686 körül érkező boszniai, bunyevácnak nevezett lakosság megjelenése előtt is éltek katolikus szlávok vidékünkön. Egyes források szerint ugyanis az 1573 utáni időkben Kunbaja és Bajmok helységeiben, vagyis Almás tözsomszedságában találhatók katolikus szlávok, így nem kizárt, hogy a korabeli Almás lakossága is katolikus volt.

Az 1600-as évek elejétől kezdődően azután egyre gyarapodott a katolikus szlávság száma a megyében. Hitüket a ferencrendi szerzetesek tartották fenn, akik Szeged székhellyel működtek, innen kerültek később Szabadkára. Ők már többnyire bunyevác származásúak voltak.

A katolikusok jelentős számát jelzi az a tény is, hogy Ibrissimovics Marin belgrádi katolikus püspök 1649. évi bérnálási körútja során Észak Bácskában - többek között Bajmokon, Mélykúton és Jánoshalmán - több száz katolikus személyt bérnált meg. A jelentés nem szól Almásról, katolikus lakóit valószínűleg Bajmokon vagy Mélykúton bérnálták.

A hódoltság alatt és a török kiűzése után még sokáig oly mértékű volt a szegénység és főként a létbizonytalanság, hogy a lakosság nem törekedett tartós anyagból házat építeni. Viskóikat fonott fűzfavesszőkből és agyagból készítették. A tetőt a mindenütt bőven termő nád adta, úgyhogy csekély munkával, rövid idő alatt fel lehetett építeni a lakásnak, de akár istentiszteletnek is alkalmas építményt. Az építési forma tehát nemcsak olcsó, de a bizonytalan világban azt a lehetőséget is magában rejti, hogy veszély esetén - vagy a körülmények más változása miatt is - könnyedén elhagyható és máshol, jobb körülmények között ismét felépíthető.

AZ ALMÁSI TEMPLOMOK KELETKEZÉSE

Almás falu lelki gondozását a szabadkai ferences szerzetesek végezték. A világi papok hiányoztak, ezért az érsek a szabadkai plébánia vezetésével a ferenceseket bízta meg. Almás az ő leányegyházuk (filia) lett, aminek nyilván azon oka is volt, hogy az 1716-19-es évek között a lakosság Szabadkán lakott, másrészt ez a város volt a legközelebb. Az ügyek viteléért a rendfőnök felelt, természetesen nem ő járt ide személyesen, hanem az atyák.

Az első templom

Mióta van templom, hol volt és hogyan nézett ki? A nép szegény volt, támogatást földesurától, a királyi kamarától nem kapott, így az isten házáat saját házának mintájára építette fel. Az első almási templom is sárral betapasztott, vesszőfonatú volt, rajta nádtető, nem volt szilárd padozata, de még földéme sem.

Az 1733. évi érseki összeírásban ez áll: *“A kápolna épülete szövetből készült, náddal födött és szinte nem is érdemli meg a kápolna elnevezést, mivel azonban a többi háztól el van választva, istentiszteletre kell szolgálnia... az istentisztelethez szükséges ruhák és edények nincsenek, azokat a pap szabadkai rezidenciájáról hozza.”*

Ugyanez a helyzet az 1753. évi összeírás szerint is azzal a megjegyzéssel, hogy a templomot a plébános építette saját költségén, ami nyilván azt jelenti, hogy az építményt időnként erősen fel kellett újítani. Annyiban különbözött mégis a többi háztól, hogy méretben nagyobb lehetett, hogy befogadhasson 120-130 főt, a korabeli lakosság zömét. Másrészt harangláb állt mellette, azon egy 50 font (kb. 25 kg) súlyú harangocska függött, amelyet Kapisztrán Szent János tiszteletére neveztek el.

A templom egy helyiségből állott, úgyhogy a pap a miséhez az oltárnál öltözött és használta a szükséges eszközöket, amelyeket részben a hívek adományából, részben a szabadkai rendházból szereztek be. Feljegyezték, hogy Kurimszky Kapisztrán atya összekoldult 52 forintot, azon egy ezüst kelyhet vett, amelyet Patachich Gábor kalocsai érsek 1738-ban szabadkai bérmálása során szentelt meg.

A templom patrónusának az atyák a körükben különös tiszteletnek örvendő Kapisztrán Szent Jánost tették meg, akinek képe ott függött az egyszerű oltáron. A szent iránti különös tisztelet érthető, hiszen Kapisztrán János részt vett a török elleni küzdelemben és Hunyadi János nándorfehérvári győzelme után halt - mondhatjuk úgy is - hősi halált.

Arra, hogy mikor épült a templom, sajnos nem tudunk pontos választ adni.

Az első Visitatio Canonica, amelyről tudunk, 1734-ben volt, amikor is Patachich Gábor kalocsai érsek látogatott Almásra. Az ilyen látogatások célja az volt, hogy a főpásztor képet kapjon a közösség vallási életéről és ennek birtokában az esetleges hibák, hiányosságok kijavítása iránt intézkedhessen. Erről az 1734-es látogatásról készült jegyzőkönyv ugyan nem maradt fenn, de az 1738-ból való már igen, amelyben a korábbi hiányosságok ellenőrzéséből lehet következtetéseket levonni. A templom építésének ideje ezekben nem található.

Abból ítélve, hogy a ferencesek tevékenysége már az almásiak szabadkai tartózkodása, vagyis 1716-18 között, sőt talán ettől korábban is létezett, valószínű, hogy hazaköltözésük és új falujuk felépítése idején templomot is építettek. Mivel az igénytelen, így gyorsan elkészülő építmény létrehozására meglehetősen kevés idő kell, feltételezhetjük, hogy ez már az 1720-as évek elején megtörtént és mire az első vizitáció megérkezett, már bizonyos eredményt találhatott, úgymint: ruhákat, kelyheket, sőt harangot is.

A korábbi keletkezés mellett szól az is, hogy 1734-ben kántor is volt már, aki a korabeli viszonyok szerint a község jegyzője és tanítója is volt. Valószínűleg az első kántor, tanító és jegyző Tót János volt, akit egy helyen “nótáriusnak” neveznek és akinek 1741-ben gyermekét keresztelik, tehát már korábban is itt lehetett. Elképzelhető, hogy ebben az időszakban ő volt az egyetlen magyar nemzetiségű a faluban.

Nemcsak az első templom építésének ideje bizonytalan, de a helyét sem tudjuk pontosan meghatározni. Csak következtetni lehet olyan tényekből, illetve hagyományokból, hogy a templomokat általában ugyanazon a helyen építették újjá, vagy nagyobbították meg szükség szerint. Nem lehetett ez másként az almási templom esetében sem, még ha az bármennyire is szegényes volt külsőre. Minden anyagi veszteség nélkül máshol is építhették volna, lebontás után nyoma sem maradt volna az elsőnek.

Fentebb már említettem az 1734-es vizitációt, amely során az érsek megváltoztatta a patrónust is: Kapisztrán Szent János helyett Szent Mária Magdolnát tette meg, de a nép

tudomására csak az 1738-as látogatása alkalmával hozta. Szent Mária Magdolna búcsúja (július 22.) azonban nemigen akart elterjedni a nép körében, mert ez a nap egybeesett a bajai vásárral, így a megünneplése nem volt olyan ünnepélyes. Látni a helyzetet, az érsek 1748-ban új patrónust rendelt Szent Márton személyében, aki a magyar egyházban nagy tiszteletnek örvendett (lévén magyarországi származású). A bunyevácok azonban közömbösek voltak iránta és továbbra is Mária Magdolna tiszteletét kultiválták.

Közben a falu fejlődött, lakossága növekedett, 1740-től kezdve önálló plébánia lett, amelynek 1742-től kezdve jelentős filiája volt Bácsbokod. Az eddigi templomocska a hívek csinosíttatása, minden igyekezete ellenére kicsinek bizonyult. Mindent egybevetve tehát, itt volt az ideje egy új templom felépítésének.

A második templom

1760 körül a község lakossága 450 fő körül mozgott. Érthető tehát, hogy a korai időkre tervezett templom nem tudta befogadni a megnövekedett hívősereget. Egyértelmű volt az új templom építésének szükségessége, csak az nem, hogy ki építi fel.

Az almási templom mindig ún. kegyúri templom volt, csak különböző időszakokban más-más volt a kegyurasága. Magát az intézményt részletesebben később fogom leírni, most csak annyit, amennyi a megértéshez szükséges.

Almás község területe nem magánföldesúré, hanem a Királyi Kamaráé volt, vagyis állami birtok. A templom fenntartásának és építésének kötelezettsége pedig a kegyurat terheli, ez esetben a kamarát terhelte volna. A kamara azonban kötelezettségének nem tett eleget sem a ferencesek idején, sem az újonnan (ekkor már 19 éve fennálló) szervezett egyházközséggel szemben.

Látva a kamara passzivitását, Maurovics Péter, községünk első plébánosa óriási erőfeszítéseket tett egy új templom felépítésére, amely az egyházközség áldozatkészségének köszönhetően 1759-re meg is valósult. Ezt a templomot Szent Lőrinc (augusztus 10.) tiszteletére szentelték, képe a főoltáron függött. Az evangéliumi oldalon egy Mária oltár, a szentlecke oldalon Szent János evangélista tiszteletére készült oltár emelkedett.

A templom 10 öl (kb. 20 méter) hosszú, 4 öl széles és ugyanolyan magas volt. Anyagát tekintve vályog és vert fal. Volt egy másfél öl magas, téglából épült tornya is, amelyben már három harang volt. Az egyik a régi haranglábról, a másik kettő – egy egymáshoz és másfél mázsás – új beszerzés. A templomnak gerenda- és téglafödeme volt, tetejét náddal fedték, falait fehérre meszelték, padlózata földes volt. Kórusa is volt már, de az orgona még hiányzott róla.

Sajnos ez a templom meglehetősen gyenge anyagból épült és minden bizonnyal szigetelés nélküli volt. Nem bírta a talajvíz támadásait, ami bizonyosan jelen volt, hiszen a község belterületén, a templomtérén is megtalálhatóak voltak különféle nagyságú mocsarak és más vizek. (Gondoljunk csak arra, hogy a templomparkban néhány évtizede még egy vízfolyás maradványa, a Kossuth parkban pedig mocsár volt.)

Valószínű, hogy beázások is rongálták, így az 1770-es években összedőlt. Ezt követően a szintén összedőlés szélén álló, vesszőből készült, sárral betapasztott iskolahelyiségben tartották az istentiszteleteket.

A harmadik templom

E templom tekintetében a kegyúr, vagyis a Királyi Kamara végre áldozatkésznek bizonyult. Jóvátéve eddigi mulasztásait, ezt a templomot teljes egészében felépíttette, és pedig szilárd anyagból: kőből és téglából.

Az újonnan épült templomot a patrónus napján, vagyis 1779. augusztus 10-én szentelte fel Gaslevics Antal kalocsai kanonok.

Az új templom 13 öl hosszú és 3 öl széles volt, ami azt jelenti, hogy egy négyszögöllel még kisebb is volt az előző templomnál, pedig ez nagy hiba volt, mint az rövidesen kiderült.

A templomhoz 8 öl magas torony is tartozott, amelyben a régi három harang mellé 1798-ban egy negyedik is került, a nyolc mázsás Szent Lőrinc harang, amelyet az érsek szentelt fel személyesen.

A templom teteje zsindelyes volt, belül a régivel azonos beosztású. Új padokat, szószéket és gyóntatószéket állítottak fel és egy orgonát is vettek a kórusra. Burkolat továbbra sem volt. (Valószínű, hogy az 1993-as padlózatsere idején ennek a templomnak a félkörű szentélyalapjai tárultak fel. Ez a téglával vegyes kőlap kb. 60-70 cm szélesen, körívben húzódott a megszüntetett szentélylépcső előtt közvetlenül úgy, hogy a Rudics-féle sírboltnál ért véget. Bizonyára további falalapok is kerültek volna elő, de a munkálatok nem ezt célozták, továbbá hátráltatták volna a munkálatok elkészülését is, így további, tudatos kutatás nem történt.)

A templom elkészültekor Almás lakossága 1200 fő körül volt, ezért a templom már elkészültekor is szűknek bizonyult. A helyzet tovább romlott, amikor a telepítések miatt a lakosság száma tovább nőtt. Rövid idő alatt a duplájára, 2500 főre emelkedett.

A hibás tervezés következményeit a falu még jó néhány évtizeden keresztül nyögte, amit nem kis mértékben tetézett az a tény, hogy változott a kegyuraság, ugyanis a Királyi Kamara eladományozta Almás határát magánföldesuraknak, miáltal a kötelezettség is az ő vállukra került, amit siettek le is rázni.

A negyedik templom

1803-ban adományozás folytán Almás határát a Rudics, az Antunovics, a Kovacsics, a Némethszeghy, a Koronay, a Siskovics és a Vermes családok szerezték meg. Az adományozással rájuk hárultak a kegyúri jogok is, amely birtokrészeik arányában terhelte őket.

Az új templom felépítése tehát az ő feladatuk lett, amire az érsek többször - hol szelídebben, hol erélyesebben - figyelmeztette is őket nem sok sikerrel. Mintegy húszévi huzavonára volt szükség ahhoz, hogy végre mozduljon az ügy, akkor is az egyház erélyes, sőt fenyegető fellépése vezetett eredményre. Megfenyegette őket ugyanis, hogy bepanaszolja őket a királynál, ami meglehetősen rossz fényt vetett volna rájuk, így tehát nekiláttak.

Az új templom, amely alapjaiban a jelenlegivel azonos, kb. húsz hónapig épült. Az építkezés idején az iskolában voltak a szertartások, amelyet ennek érdekében megszenteltek.

Ez a templom végre időtálló anyagból és tekintélyes méretekkel készült, amire már nagyon nagy szükség volt, hiszen a község, illetve az 1808-tól mezőváros lélekszáma a felszentelés környékén öt-hatezer között lehetett és rohamosan emelkedett.

A téglából épített templom 24 öl hosszú és 7 öl széles, kereszthajós építmény volt, amelyhez 20 öl magas torony tartozott. A szentélyhez kétoldalt sekrestyék csatlakoztak. Fölöttük egy-egy emeleti helyiség épült, amelyeket ma oratóriumnak neveznek. Megépülésük után, a nyitható ablakaik mögött a kegyurak foglaltak helyet, innen vettek részt a szertartásokon. (A szép színes üvegablakok későbbiek. A bal oldalin a Rudics, a jobb oldalin pedig a Kovachich család címere díszlik.)

Sík födémmel rendelkezett, a tetőt kívülről zsindely borította. A templom földes volt, falait fehérre meszelték. Berendezése a régi templomból került ki, amelyet csak fokozatosan, évtizedek alatt cseréltek ki. A toronyba a régi négyhez Koronay József adományából egy újabb, ötödik harang is került, amelyet 1822-ben Klobusiczky érsek szentelt fel, és amely a

mai napig is megvan, súlya 1883 font.

Az új templomot előbb a Mindenszentek tiszteletére akarták címezni, végül azonban a Szent Kereszt Felmagasztalása (szeptember 14.) tiszteletére szentelte fel 1823. november 30-án Mihalovics Márton plébános.

A templomról, amely ebben a formájában 1904-ig állott fenn, már fényképes ábrázolás is létezik, postai levelezőlapként több változata ismeretes. Az egyiken jól látható a zsindelytető és a tetőzet enyhe *szamárhát* formája.

A toronyóra 1833-ból való. 1945 után csak toronydísz volt. A jelenleg működő Backnang város és a kitelepített bácsalmási németek ajándékozták 1989-ben.

Az új templom már húsz éve szolgált, amikor szükségessé vált egy nagyobb tatarozás. A kegyurak ismét csak húzódoztak, de végül összejött a pénz. Antunovich plébános a Protocollumban a költségeket 4000 forint körüli összegként jelöli meg, és ezt a kegyuraknak tulajdonítja. Más vélemény szerint viszont az egyházközség fizette a teljes tatarozást.

1844-ben tehát kívül-belül renoválták, megcsináltatták a tetőzetét, belül meszelték és leburkolták: feljegyzés szerint a szentélyt márvánnyal, a többi részt téglával. (A szentélyburkolat maradványai a töltésföldből az 1993-as tatarozáskor elég nagy mennyiségben kerültek elő ahhoz, hogy megállapítható legyen, ez üledékes mészkő volt és nem márvány.)

Mivel a régi templomból kerültek át a szentmise áldozat bemutatására már méltatlanná vált szüette oltárok, Antunovich plébános adakozásból új főoltár készítésére 1202 forintot gyűjt össze (a nép 327 forintot, a kegyurak 875 forintot adtak). Az új oltárt Maurer Pál pesti képfaragónál rendelte meg. Egyben megrendelte Koronay Józsefné Strobl Ludovika, az egyik kegyúr özvegye által fizetendő oltár elkészítését is. Az oltárképet, amelyet egy Veide nevű festő festett, és amely Krisztus urunk templomi bemutatását ábrázolta, 300 forintért vásárolta Koronayné. Vett továbbá négy aranyozott gyertyatartót, kifizette az oltárlépcső készítését és vörös posztóval való bevonását is. (Ennek az oltárnak a sorsáról a továbbiakban semmiféle adat nincs.) Mindkét oltár 1846. július 1-jén, pünkösd másnapján került felszentelésre nagy ünnepélyességgel, a környékbeli plébánosok közreműködésével. A főoltár 1174 forintba került.

Mihalich Anna, az angolkisasszonyok alfejedlemasszonya, a Kovachich család rokona egy *örömistenanyát ábrázoló jeles ecsetű képet* ajándékozott a templomnak, amelyet 1846. október 19-én szenteltek meg és függesztettek fel a szentélyben.

A továbbiakban közadakozásból 1860-ban egy Mária-szobrot vásároltak, amely valószínűleg a jobb oldali hajóban egy faállványon állt, előtte öröklámpa égett. Ma a templom előterében látható.

1864-ben báró Rudics Józsefné Vojnics Teréz egy új oltárt adományozott, bővebbet azonban erről nem lehet tudni. Talán a Szent Petronella, vagy a Szent Antal tiszteletére emelt oltárok egyikéről lehet szó, amelyek már 1890 előtt megvoltak.

Meg kell még említeni Antunovics Borbála, valamint Pleszkán József ajándékát. Az előbbi

egy lourdes-i Mária-szobrot, az utóbbi pedig egy Jézus Szíve-szobrot ajándékozott a templomnak.

Az új orgonát 1897-ben vették, amely a többszöri (nem mindig hozzáértő) átalakítások után, az 1990-es évek elejére már a küllemében sem hasonlított egy ilyen tekintélyes zeneeszközhöz, de a működése sem volt már megfelelő.

Özvegy Hartonné Csauscher Rozália 1897-ben állíttatta Szent Vendel homokkőből faragott és fehérre festett szobrát, amely az 1970-es évekig a jobb oldali hajó és a főhajó sarokoszlopánál, a szentélylépcsőnél állt, amikor is a szobrot levették talapzatáról és a templom előterében, a jobb oldali falı fűlkében helyezték el, a talapzatán lévő márványtábla pedig a falra került. A tábla szövege német nyelvű.

1900-ban bajsai Vojnics Etelka állíttatott egy Fájdalmas Szűzanya-szobrot testvére, báró Rudics Józsefné emlékére, annak sírboltja fölé. Ez a szép kivitelezésű, festett faszobor a bal oldali oldalhajó oszlopán volt elhelyezve, az azóta megszüntetett szószékkal szemben.

Szintén a bal oldali mellékhajóban volt a falra helyezve az a Pieta (Szűzanya, ölében a halott Krisztus), amely jelenleg a megszüntetett Szent Petronella oltár főalakja. A Hőnigh család adománya az 1900-as évek elejéről való.

A két kereszthajóban lévő Jézus Szíve, illetve Mária oltárokat Ulrich Mihály és felesége Stark Katalin ajándékozta, valószínűleg az I. világháború alatt.

A jelenlegi főoltár 1904 után, az átépítést követően került átadásra, bár egyes részei minden bizonnyal ettől korábbiak. Tumbász Antal és felesége Rudics Magdolna adományozta az oltárt, a gyertyatartókat Rudics József és felesége Budimac Katalin ajándékozta.

Az egyes oltárokat külön fejezetben részletesen ismertetem, ezért itt csak meglétük jelzésére szorítkozom.

A szószék a bal oldali oldalhajó és a főhajó szentély felőli oszlopán volt felerősítve. 1900-ban felújították. Valószínű, hogy a szószék a Rudics család adománya volt és a felújítás is az ő költségükre történt, ugyanis a szószék a Rudics család domborművű színezett nemesi és nem a bárói címerét viseli. A család a bárói címet ugyanis csak 1855-ben kapta. Ami különös, hogy a címer a bárói címerből is tartalmaz elemet, mégpedig a két címertartó oroszlánt. Nincs viszont fenn a hétágú bárói korona, csak a koronás sisak és a kardot tartó kar.

Sajnos a szószék az 1970-es templomrenováláskor lekerült a helyéről. Jelenleg a kórus előterében található. Helyreállítása és templomdíszként való használata mindenképpen indokolt lenne.

A templom külső homlokzati fűlkéiben lévő szobrokat Hőnigh Antal vásárolta 1907-ben. A jobb oldali fűlkében lévő szobor Szent Flóriánt, a bal oldaliban lévő Szent Orbánt ábrázolja.

A TEMPLOM ÁTÉPÍTÉSE ÉS A NAGYOBB TATAROZÁSOK

A negyedik templom átépítése

A századvégi gazdasági fejlődés és a lakosság számának gyarapodása megfelelő anyagi erőt adott a bácsalmási egyházközségnek ahhoz, hogy a templommal kapcsolatban az egyre halmozódó és a beázások okozta problémák megoldásához fogjon. Nemcsak az akkor már mintegy nyolcvanéves templom kijavítása került előtérbe, hanem már a külsejének, belsejének a szükségleteket meghaladó kialakítása, díszesebbé, tekintélyesebbé tétele volt a cél.

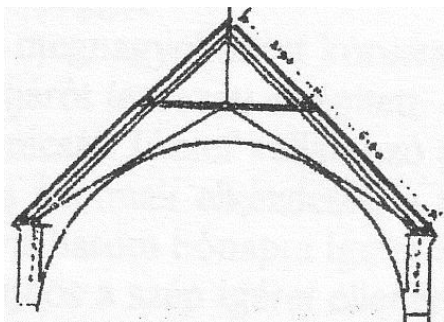
A korabeli plébános, dr. Polyákovich Lajos 1904-ben fogott hozzá a tatarozáshoz, illetve az

átépítéshez, nem is sejtve, hogy micsoda óriási munkát, mekkora felelősséget vállalt magára. A tervezett munkálatok költségvetése, amely teljes egészében fennmaradt, Petrovác Gyula budapesti mérnök és felső építőipari iskolai tanár munkája. A költségvetés 1904. június 21-i keltezésű, a Kalocsai Érseki Hatóság pedig július 2-án hagyta jóvá 25 007 korona 25 fillér összeggel.

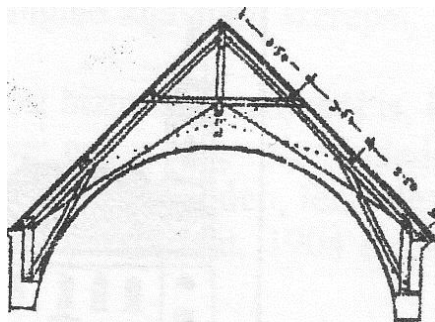
A költségvetés szerint el kívánták végezni a főfalak magasztását, új ablaknyílásokat akartak kialakítani, valamint a kórust megnagyobbítani. A fal magasztására azért volt szükség, mert az eddigi sík földem helyébe a teljes templomban, vagyis a főhajóban, az oldalhajókban és a szentélyben rabitz rendszerű dongaboltozatot terveztek.

Tervezték a torony magasztását is egy emelettel, mert a lényegesen megmagasztott falak a régi, alacsony toronnyal nem harmonizáltak volna. A boltozat keletkezése miatt új, feszítőműves vasszerelésű fedélszéket kellett létrehozni és a korábbi zsindelyes borítás helyett palaborítás alá előkészíteni.

A feszítőműves fedélszék ügyében már az elején nézeteltérés keletkezett az Érseki Hatóság mérnöke és a tervező Petrovác között. Ezért az utóbbi külön műszaki leírásban alaposan és részletesen fejtette ki a különféle fedélszékek előnyeit és hátrányait. Szakvéleményében így módon magyarázta meg, hogy miért kívánja használni majd az ún. német (Wiegmann-féle) fedélszék általa módosított és megerősített változatát. Ez a változat tulajdonképpen egy Ardand-féle fedélszék vasszereléssel. Ami ebben új, az a szarufa két oldalán elhelyezett ferde gerenda. A zártabb háromszögű kötés a mérnök szerint alkalmasabb a falakra nehezedő oldalnyomás kivédésére.

Wiegmann fedélszék

Az Ardand fedélszék Petrovác-féle változata

Ugyancsak ebben a szakvéleményben fejtette ki Petrovác mérnök a francia terméspalaborítás előnyeit az akkoriban feltűnt műpalával, az eternitpalával szemben. Ez utóbbinál főleg azt kifogásolta, hogy hamar vetemedik, leszögezett sarka időjárási hatásokra felkunkorodik, miáltal beázás jöhet létre. Bizonyára igaza volt abban, hogy az akkoriban pár éves találmány még nem volt tökéletes, nem versenyezhetett a természetes anyaggal. Sajnos az is tény, hogy a természetes anyag sem bírta sokáig, mert már az 1925. évi tatarozásnál lecserélték műpalára, amit később a bádóg váltotta fel.

A munkálatok tehát 1904 nyarán indultak. A kivitelező Janicsák József építési vállalkozó volt. Hamarosan azonban egyre több zavaró tényező veszélyeztette az építkezés sikeres befejezését. Rögtön az elején kiderült, hogy a torony további emelettel való emelése szerkezeti okokból lehetetlen. A régi fedélszék és a mennyezet lebontása után ugyanis kiderült, hogy a torony ferde.

Petrovác Gyula 1904. augusztus 27-én dr. Polyákovich plébánoshoz írt levelében közli az általa e tárgyban végzett statikai és szilárdságtani felmérés eredményét. Megállapítása szerint a torony az alapjától a 24 méteres falazat tetejéig 17,5 cm-t hajlik el a templomépület felé. Okaként a talaj süllyedését és egyes falak megrepedését jelöli meg. Közli, hogy a torony a jelenlegi állapotában az épületet nem veszélyezteti, de esztétikailag egyáltalán nem felel meg

a megmagasítandó templomépületnek. Arra az esetre, ha a toronymagasítás elmaradna, a fedélszék kontyolt kivitelezését javasolja, mert úgy véli, hogy ez a megoldás legalább javítja az aránytalanságot a torony és az épület között.

Az eset fontosságára tekintettel további szakértői vizsgálatot rendelnek el. Majorosi János káptalani helynök Polyákovich plébánoshoz írott szeptember 12-i leveléhez mellékeli Kikindai Aladár érsekuradalmi mérnök szakvéleményét, aki a tornyot a plébános úrral szemlélte meg. A szakértői szemle megállapítja, hogy a torony elferdülésének oka építési hiba, amelyet még 1822-23-ban követtek el, és amelyet olyan módon takartak el, hogy az kívülről nem látszott.

A torony ugyanis 1823-ban úgy épült, hogy annak belső, az épület felé eső oldala nem falon, hanem egy 8-9 méter széles félkörös nyílás feletti boltívön nyugodott, miáltal a kórus a torony felől teljesen nyitott volt. Ezt a tartó boltívet azonban gyengére méretezték, így a torony felfalazása után, de még a befejezés előtt a boltív megtört és a torony süllyedni kezdett, illetve elhajolt. Az összedőlés megakadályozására erős, keményfadúcolást alkalmaztak a megroppant boltív alá, majd aláfalazták oly módon, hogy a dúcolást is bennhagyták.

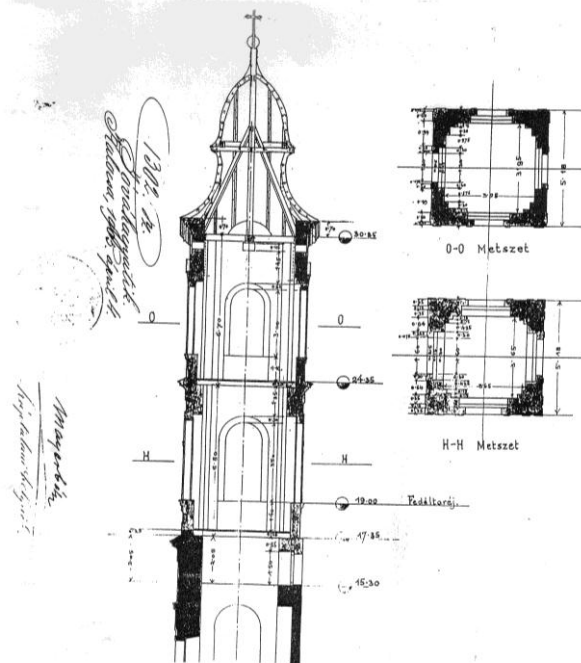
A szakszerűség már akkor azt követelte volna, hogy a megroppanás miatt a tornyot visszabontsák és újraépítsék. Minden bizonnyal így is lett volna, ha ez nem jelentett volna a kegyuraknak további költségeket. Mivel azonban ez nem ment, maradt a ferde torony, különösen azért, mert szabad szemmel nem is volt látható.

Kikindai mérnök megállapítja, hogy a szemle idején a toronydőlés előrehaladását megállapítani nem lehetett, de a teljesen szakszerűtlenül elvégzett korabeli mentés nem jelent teljes biztonságot és nincs kizárva a torony további dőlése, sőt hosszabb vagy rövidebb idő utáni eldőlése sem. Ilyen állapotában tehát ráépíteni semmiképpen sem szabad, csak bizonyos mértékű visszabontás után. Kizárta a helytelen és gyenge alapozást, mint ezt korábban Petrovác vélte. Javasolta, hogy a tornyot belső részén a kórusig, külső részén a pártázatig (homlokfalig) kell visszabontani és onnan egyben felépíteni.

Petrovác Gyula a fenti szakvéleményt elfogadva, 1904. szeptember 20-i keltezéssel egy műszaki leírást terjeszt elő, amelyben felvázolja a torony bontásának mértékét, a megmagasítás szükségességét, a régi és korhadtt harangláb helyett kovácsoltvas harangláb készíttetését. Ez a harangláb azért is előnyös, mert a torony falazatától független, szabadon álló, így nem rongálja a tornyot. Ez a terv azonban tényleg csak terv maradt, mert az 1905. április 4-i költségvetésben csak a fa harangláb kijavítása szerepel 50 korona költséggel.

A megnagyobbított kórusra, többek között biztonsági okokból is, két félkarú feljártot tervezett és épített. (Visszatekintve: egy is elég volt mindeddig.)

Janicsák József vállalkozó a terv jóváhagyásától függően, feltételezve a bontás azonnali elkezdését, a torony azonnali felfalazását 1904 év végére, vagyis a kivitelezést három hónapra ígérte. Sajnos az ígért határidőre a torony mégsem újult meg, mert a megrendelő és a vállalkozó összekülönbözött egymással, amely később a szerződés felbontásához, sőt perhez vezetett. A pert Polyákovics plébános indította Janicsák ellen a toronybontásnál okozott károk megtérítése címén. Erről egy 1904. október 7-én kelt levélből értesülünk, a károkozás mibenlétéről, illetve összecszerűségéről azonban információt nem kapunk.

Az újonnan építendő torony tervrajza az Érseki Hatóság jóváhagyásával
(A számadatokból leolvasható, hogy kb. 40 m magas)

A helyzet egyre kritikusabb, egyre feszültebb lett a plébános és az egyházi hatóság között. Erre lehet következtetni Mayer Béla káptalani helynök 1904. december 9-én kelt, dr. Polyákovich plébánoshoz írt leveléből. Erélyes hangnemben felhívja ugyanis, hogy küldjön Kalocsára részletes számadást az eddigi kiadásokról és küldjön el minden olyan iratot, amely ezek indokait bizonyítja. A levélben közli, hogy további központi kölcsönt az egyházközség nem fog kapni, az építkezés kizárólag saját erőből lesz befejezhető, még akkor is, ha a torony esetleg évekig csonkán áll. Kifogásolja továbbá még azt is, hogy az építkezés körül kialakult helyzetet eltitkolta a Hatóság elől, noha ezek már szeptember óta léteznek. Közli, hogy a mulasztás megállapítása esetén személyében is felelőssé teszi a történetekért.

Hát így gyülekeztek a viharfelhők a plébános feje felett és ilyen helyzetben készült el az elszámolás az eddigi felhasználásról 26 027 korona 78 fillér összegben, ami azt jelenti, hogy a teljes építkezés tervezett költségét már ekkorra túllépték és volt egy csonka tornyú, félkész templom.

A befejezéshez szükséges további munkálatok 6861 korona 22 fillér összegű költségvetési tervezetét a káptalani helynök 1905. április 4-én hagyta jóvá egy záradékkal. A további napszám- és fuvardíjak összegét 3241 korona 17 fillérben határozták meg.

Egyik költségvetés sem tartalmazta - nyilván csak később határozták el - a két oldalbejáró 560 korona összegű építését. A Petrováczy-féle rajz az ajtókat már ábrázolja és a templombelső festését ábrázoló képeken is szerepelnek. Ezeket az ajtókat azonban 1944-ben befalazták, és az oldalhajóknál nyitottak újabb ajtókat.

Az új költségvetés szerinti kivitelezést Antalfi István és Tadits Márton építőmesterek vállalták el az 1905. február 17-én kelt szerződéssel 6760 korona vállalkozási díjért. A teljes kivitelezést az év június 30-ig, ezen belül a templombelső elkészítését virágvasárnapig vállalták. Az Érseki Hatóság a vállalkozókkal kötött szerződést a költségvetéssel együtt jóváhagyta.

A tervező és művezető továbbra is Petrováczy Gyula mérnök tanár volt, aki ezért a munkáért

1900 koronában állapotodott meg az egyházközséggel. Ez bizony igen szép summa volt.

Ugyancsak ide kell még számítani a templom teljes, de csak 1906-ban elkészült esőcsatornázásának költségeit, amelyet Offelder János bácsalmási bádogosmester végzett el. Fennmaradt a 300 korona összegű költségvetése, amellyel Petrekanits József szintén bácsalmási bádogossal szemben elnyerte a munkát, mert annak ajánlata 390 korona volt. Offelder ajánlata kedvezőbb volt azért is, mert az elvégzett munkáért három évre jótállást vállalt. A szerződés betartását nem tudtam ellenőrizni, de a befejezésnél túl nagy eltolódás nem lehetett, mert ezt egyetlen irat sem említi.

*

Az átépített templom

A szerencsés befejezés után felmerül az emberben, hogy valójában mennyibe is került az átépítés? Ezt kísérlem meg most összeállítani a megmaradt iratok alapján.

Dr. Polyákovich Lajos plébános tételes elszámolását nem ismerem. Az érseki levéltárban bizonyára megtalálható. Ismerem viszont gr. Zichy Gyula érsek válaszlevelét, amely szinte minden tételre reagál. A levél 1906. február 13-i keltezésű. Ez a dátum tulajdonképpen a teljes építkezés lezárását is jelenti. A levélben lévő végelszámolás összege 44 259 korona 20 fillér, valamint Petrovác 1900 korona összegű díja, tehát a végösszeg 46 159 korona 68 fillér.

Az érseki levél szerint a kiadásokból 42 177 korona 20 fillér volt lefedezve, 3982 korona 48 fillér fedezetlen. A fedezetlen költségek vonatkozásában semmiféle további utalás nem található, nem derül ki, hogyan lett elintézve. A felújítás költsége az eredetileg tervezett összeg majd kétszerese lett.

Még az 1904-es engedélyezési eljárások során Mayer Béla érseki helynök határozta meg az építkezés pénzügyi forrásait akként, hogy engedélyezte az ún. templomboltzat 7000 koronás összegének pénztárból történő felhasználását. Ezt a hívek adták össze korábban, és az egyházközség magánszemélyeknek kölcsönként kihelyezte. Addig, amíg ez befolyt, az érsekség meghitelezte az összeget. Az egyházközség a központi alapokból további 18 000 koronát kapott 30 éves kölcsön formájában, évi 1307 korona 68 filléres törlesztő részlettel. (Csak a pontosság kedvéért kell megjegyezni, hogy a részlet felét a kegyúri alap, másik felét pedig a templom, ill. a temetőpénztár viselte.)

Szó van a levélben a kegyúri alapról is, amelynek összege 26 658 korona 24 fillér, valamint az összeg nélkül említett ún. Kovachich-féle hagyatékról is (Kovachich Máté almási plébános hagyatékáról lehet szó). Ezek felhasználását azonban nem engedélyezték.

Így lett volna, ha minden a terv szerint megy, de sajnos nem így történt, hiszen mint láthattuk, a munkálatok 21-22 000 koronás többlettel értek véget. Ennek kifizetése, mint már említettem, számomra nem ismeretes, de talán nincs is sok jelentősége, hiszen végül is a számlákat rendezték. Talán mégis fel lehetett használni a kegyúri alapot, ill. a Kovachich-

hagyatékot, vagy talán az érsek nyúlt a zsebébe?

Mi lett az első vállalkozó, Janicsák József elleni, a kalocsai királyi törvényszék előtt folyamatban lévő peres ügyel? Teljes pontossággal nem tudom, de nincs is jelentősége. A perben valószínűleg egyik fél sem bírt a másikkal, kölcsönösen belefáradhattak a pereskedésbe, így az kompromisszummal zárulhatott.

Egy 1907-ben kelt érseki levél foglalkozik a befejezéssel, illetve engedélyezi a bácsalmási egyházközségnek, mint az egyik peres félnek, hogy fizesse ki Janicsáknak az őt megillető, az eredeti kivitelezési szerződés szerint visszatartott 1200 korona összegű biztosítékot. A levél hangsúlyozza, hogy a pénz ugyan nem járna neki, de méltányosságból, a per megszüntetésének reményében kapja meg ezt az összeget. Így hát a per bizonyára döntés nélkül, egyszerűen megszűnt.

Az 1925. évi tatározás

Ellentétben az ezt megelőző, nagy volumenű tatározáskor keletkezett irathalmazzal, erről csak nagyon kevés írásos anyag maradt fenn. Igaz, hogy ez kisebb jelentőségű is volt, mint a húsz évvel ezelőtti.

Fennmaradt a megrendelő és a kivitelező közötti vállalkozási szerződés, amely azonban sajnos csak egy előre nyomtatott blanketta kitöltéséből állott, jórészt csak általános jogi terminológiát alkalmazva, semmilyen részletezést nem ad. Ezt minden bizonnyal a költségvetés tartalmazta, ez azonban nem került elő.

A kivitelező Molczer Sándor vállalkozó volt, aki az 1925. május 29-én aláírt szerződés teljesítését július végére ígérte. A munkák nem lehettek nagy jelentőségűek, ha azok két hónap alatt megvalósíthatók voltak.

Sehol sem szerepel leírva, de következtetni lehet arra, hogy az 1905-ös átépítéskor feltett terméspala helyére ekkor került műpala, amely azután a templom bádoglemezzel való lefedéséig, 1959-ig maradt fenn.

Megtalálható Molczer Sándor 1925. július 1-jén Barth Benedek plébánosnak írt levele. A levél tartalmaz egy részszámlát, melynek tételeiből következtetni lehet arra, hogy milyen jellegű munkákat, milyen mértékben végeztek el, mert a fizetendő díj is ezen alapult. Jelentős tételeként szerepelnek a *kőműves és bádogos munkák*, amelyeknek értéke 74 millió korona, míg a *kőműves és ácsmunkák* értéke csak 3 millió korona. Ezek új munkák lehettek, mert van egy tétel, amely a *meglévő bádogos munkák javítása* címen 2,5 millió korona összegű.

Más, kisebb tételek után a kivitelezési összeg 80,7 millió korona, amelyből menet közben az egyházközség kifizetett 50 millió koronát. Molczer kéri, hogy a még járó 30 millióból fizessenek ki 20 milliót, a maradék pedig biztosítékként maradjon a munka befejezését követő műszaki átadásig. Valami azonban ezúttal is közbejöhethetett, mert a két fél összekülönbözött. Most Molczer Sándor indított pert az egyházközség ellen az időközben a korona helyett bevezetett új pénznemben számított 560 pengő megfizetése iránt. Vitéjük ezt megelőzően is hosszú ideig húzódhatott, mert a pert csak tíz év múlva, 1935-ben indította. Az eredmény most sem ismeretes, de valószínűleg a peres felek ez esetben is kiegyezhettek.

Az 1959. évi tatározás

A következő, nagyszabású tatározásra csak 1959-ben került sor, ami természetesen nem jelenthette azt, hogy az ezt megelőző több mint harminc évben nem történt semmi. Kisebbségi javításokra és korszerűsítésekre sor került. Így pl. 1933-ban kijavították a színes üveglakokat, de erről majd egy önálló fejezetben kívánok beszélni.

A korszerűsítéshez sorolhatjuk a templom villamosítását 1934-ben, amelynek munkadíja

421 pengő 50 fillér, az elhelyezett világítótestek értéke pedig 169 pengő 40 fillér volt. A villamosítást ekkor nemcsak a templomban, hanem a plébánián, az iskolákban, a tanítói lakásban és még több helyen elvégezték 2581 pengő 40 fillér értékben.

1944-ben szüntették meg az oldalbejáratokat és készítették el az oldalhajók bejáratait, úgy ahogyan az most is van.

Az egyházközség anyagi ereje 1959-ben tette lehetővé, hogy a már igencsak megrongálódott templomot felújítsák, előbb kívülről, majd belülről is.

A munkálatokról két *Műszaki átadás-átvételi jegyzőkönyv* megjelölésű dokumentum maradt fenn, amelyek 1959. június 27-i keltezésűek. Az egyik az elvégzett kőművesmunkákról, a másik pedig a bádogos- és festőmunkákról készült.

A kőművesmunkákat Fáskerti József és Rappaport István gyulai vállalkozók végezték. Az érsek által megbízott műszaki ellenőr Mezős Mihály bajai mérnök, helyettese pedig Piry János bácsalmási építész volt.

A munka 1959. május 5-től június 15-ig tartott, a tervezett 166 256 forint helyett 159 812 forintba került. A különbözetként mutatkozó mintegy 6500 forintból lebádogozták a temetői kápolnát és kifestették a plébánia épületét. Mindkettőre ráfért már ez a kis felújítás.

A jegyzőkönyv egyébként nem jelöli meg részletesen és főleg pontosan az elvégzett munkákat (ezt tartalmazta bizonyára a hiányzó költségvetés). Szó van benne a vakolatleverésről és a betonlábazat újraképzéséről is. Emlékeim szerint ekkor a teljes templomot újravakolták és az egységes sárga meszelés helyett a sárga különböző árnyalataival, fehérrel díszítve színezték újjá. Ez a színes rajz, mely az engedélyezési eljáráshoz kellett, a plébánián még ma is megtalálható.

A bádogos munkákat Patocskai Mátyás bácsalmási mester, a festőmunkákat Ulelay Endre mester végezte. Ezek a munkák a kőművesmunkákkal párhuzamosan folytak, és egyszerre fejeződtek be.

Ez a jegyzőkönyv sem sorolja fel pontosan az elvégzett munkát, de tudott, hogy ekkor történt a műpala eltávolítása és bádoglemezzel való borítása, illetve a templomon lévő többi bádoglemez kicserélése is. Mindez 14 352 forintba, a temetői kápolna 3580, a mázolás pedig 3609 forintba került. Az asztalosmunkáért 11 192 forintot kellett fizetni. Ha összegezzük a kétféle munka költségeit, ezek összesen 32 733 forintot tettek ki.

A teljes templomtatarozás és a terven felüli plébániafestés összesen 192 545 forintba került, ami az akkori időkben olyan nagy összeg volt, hogy legalább két, komfortos családi

házat lehetett volna belőle építeni.

A költségek forrásait nem ismerjük, de bizonyosan a szokásos módon a hívek és az érsekség adták össze. Ami a szokásostól eltérő volt, hogy felhasználták a Rákóczi út és a Gróf Széchenyi utca - azelőtt Iskola utca - által határolt részen álló, hajdani katolikus elemi iskola és legényegylet már leromlott állagú épületének helyén kialakított négy építési telek eladásából befolyt összeget.

A Bácsalmási Járási Tanács VB. Ipari és Műszaki Csoportjának 1624/2/1958. számú, július 25-én kelt tatarozási engedélye egy máshol nem található adatot tartalmaz a templomról. Az első pont így szól: *Az Építészeti Tanács Titkárságának 248/1955. számú utasítása alapján a Bácsalmási Római Katolikus Templom műemléknek van nyilvánítva, 1825-ben épült klasszicista stílusban. Ennek alapján homlokzatán változtatásokat, módosításokat csak az Építészeti Tanács Titkárságának hozzájárulásával lehet eszközölni.*

A műemlékjellegből következett, hogy az engedélyező előzetesen kérte bemutatni az alkalmazni kívánt szint, mert csak megfelelő, a környezetbe illőt lehetett engedélyezni. Ezért készült a fentiekben említett színes ábrázolás, amelyet Piry János bácsalmási építész készített, és amely ellen nem merült fel hatósági kifogás.

Az 1970-1977 közötti teljes tatarozás

1959-ben a templomot csak kívül tatarozták. Így is óriási volt a költsége, ami azokban az időkben – az akkori politikai-gazdasági viszonyok között – igen nagy dolognak minősült.

Az 1970-es években, az 1904-1905-ben elvégzett átépítés, valamint a templom belsejének kifestése óta eltelt több évtized múlva merült fel ismét a belső festés igénye.

A palatető beázása folytán lepotyogó vakolat és a falakra lerakódott korom miatt indokolt volt a belső felújítás. A beázás a terméspalával borított és elmállott, majd a műpalával fedett tetőzet romlása miatt következett be. A koromlerakódás 1934-ig igen erős volt, de nem szűnt meg a villanyvilágítás bevezetése után, sőt napjainkban sem, ugyanis az égő viaszgyertyák felszálló korma főleg a falakon rakódik le.

Szentmihályi Ferenc apátplébános Kontuly Béla festőművésztől 1961-ben beszerzett szakvéleménye nem ezeket említi első helyen, hanem művészeti okokat hoz fel: az inkább klasszicista stílusjegyeket hordozó templom barokkos, túlszűfolt, sötét tónusú ornamentikáját stílustörésnek érezve, ezek megszüntetését javasolja. Helyükre stílusos, kevés ornamentikát és világos színeket használó falfestés alkalmazását tartja megfelelőnek. Javasolja a főoltár megszüntetését, mert annak az aljrésze (menza) gótikus, a felépítmény pedig tiroli faragású barokkos, így összességében stílustalan.

A falhoz márványból készült asztal felállítását, valamint az oltárkép helyett a falfelület díszítését javasolja. A kép témája természetesen a templom titulusából eredne, vagyis a Szent Kereszt felmagasztalásának valamilyen ábrázolása lenne. A szentély stílusos megoldásához tartozna még a két meglévő ablak áthelyezése a félkörív széléhez vagy teljes megszüntetése. A megfelelő fényviszonyok kialakítását mesterséges világítással oldaná meg.

Szentmihályi plébános a szakvéleményt 1961. január 25-i levelében terjeszti fel az Érseki Hatósághoz és az időközben beindult szervezést is jelenti. Közben ugyanis a Bácsalmási Járási Tanács VB. Műszaki Osztályát vezető mérnök és Kontuly megállapodtak a villanyvilágítás felújításában, valamint a dekorációs és műszaki tervek elkészítésében úgy, hogy a pénzügyi bonyolítást a mérnök vállalta.

Az Érseki Hatóság a levél nyomán bizottságot küldött ki, a helyszíni szemlét február 23-án tartották. Jelentésük alapján dr. Kurjáni Ferenc érseki helynök március 18-án kelt levelében közli, hogy a Kontuly-féle szakvélemény nagyjából elfogadható, de ragaszkodik ahhoz, hogy a szentély és a kórus tömör végfalán mindenképpen freskó legyen.

Az ígéretesen induló, művészi elveken alapuló tatarozás azonban mindvégig csak terv maradt. Miért? Az iratok között van egy levél, amely az Országos Műemléki Felügyelőségtől jött 1961. augusztus 9-i keltezéssel, a Bácsalmási Járási Tanács VB. Műszaki Osztályának címezve. Ebben közlik, hogy a templombelső felújításához nem tudnak pénzt adni, mert ezt általában elsőrendű műemlékek állagmegóvására fordítják. Úgy látszik, hogy az ügyben szorgoskodó mérnök próbált az Országos Műemléki Felügyelőségtől támogatást szerezni.

Talán az anyagi hozzájárulás elmaradása miatt feneklett meg a szépen indult elképzelés? Nem hiszem, mert ez csak pénzszerzési kísérlet lehetett. Inkább azon, hogy kecskére bízták a káposztát! A segítőkész mérnök ellen ugyanis rövidesen társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett csalás miatt büntetőeljárás indult 1962 márciusában. Az ügyhöz a nyomozó hatóság a Plébánia Hivataltól 11 ügyiratot, 5 fényképfelvételt és 4 műszaki tervrajzot foglalt le.

Az egyházközség kiadási bizonylatai között van egy mérnök által aláírt elismervény 5820 forintról, amelyet a Bácsalmási Járási Tanács VB. Műszaki Osztálya részére műszaki rajzok, felmérések, templomfényképek készítésének költsége fejében vett fel. Nem nehéz levonni a következtetést, mi lett a pénz sorsa, és miért bomlott fel a templombelső felújítására létrejött csapat.

Érdekes, hogy a festés felújításának, kijavításának még az esélye sem merült fel, pedig a festő, aki azt készítette, nem volt akárki. A környék igen sok temploma viseli keze nyomát még napjainkban is. Valószínű, hogy a történetek miatt a felújítás néhány évre lekerült a napirendről, végül is elodázni lehetett, de elhagyni nem.

A Szentmihályi plébánost követő Krix István apátplébános (1967-1985) ismét elővette a tervet. Kérelmét ugyan nem találtam meg, de az Érseki Hatóság részére írt levelét igen, mely szerint 1968. június 26-án felkérte Kovács Attila főegyházmegyei mérnököt, hogy jöjjön le szemlére Budapestről Bácsalmásra. Ebből szerintem nem lett semmi, mert majd egy évre rá, 1969. május 23-án Krix plébános Varga István hercegszántói mestertől származó ajánlatot küldi el a hatóság mérnökének nyilatkozattételre. Dr. Ijjas József érsek 1969. június 4-én kelt levelében a Varga-féle ajánlatot kis változtatásokkal elfogadja és engedélyezi a kivitelezést, ugyanakkor a Műemléki Felügyelőség engedélyének beszerzésére utasítja a plébánost.

Sajnos ez a terv sem valósult meg, mint azt Krix plébános 1970. január 20-i levelében dr. Horváth Alajos érseki helynök január 8-án kelt levelére válaszolva kifejti. Legfőbb oka az volt, hogy nem kapta meg az Érseki Hatóságtól az állványzatot (koordinációs hiba?), illetve nem érkezett meg a Műemléki Felügyelőség engedélye sem. Később a hatóság a késedelem okát a színtervek benyújtásának elmaradásával magyarázta.

A plébános türelme azonban töretlen, ugyanis 1970. január 3-án újabb kezdeményezéssel fordul az Érseki Hatóság felé. Felterjeszti jóváhagyásra Bellusz Zoltán helvéciai vállalkozó költségvetését, de azt Ijjas érsek a főegyházmegyei mérnök javaslatára nem fogadja el, mert drága. Utasítja Krix plébánost, hogy szerezzen be újabb árajánlatot.

A harmadik vállalkozó, Nagy István szegedi grafikus restaurátor a műleírást és a költségvetést 1970. február 17-én nyújtja be. Ennek alapján elvégzendő: a régi festék leáztatása, lekaparása az alapig; a laza vakolatok eltávolítása, pótlása, hézagok eltömése, meszelés a színezés alá; mészkazeines átfestés a színes vakolatterv alapján 4-5 alapszín harmonikus alkalmazásával. A falfelületet 3000 négyzetméternek becsüli, 50 Ft/m²-t kér a teljes munkáért, 6000 Ft általányt pedig a belső lábazat átfestéséért. A munkát 4-5 hónapra tervezi.

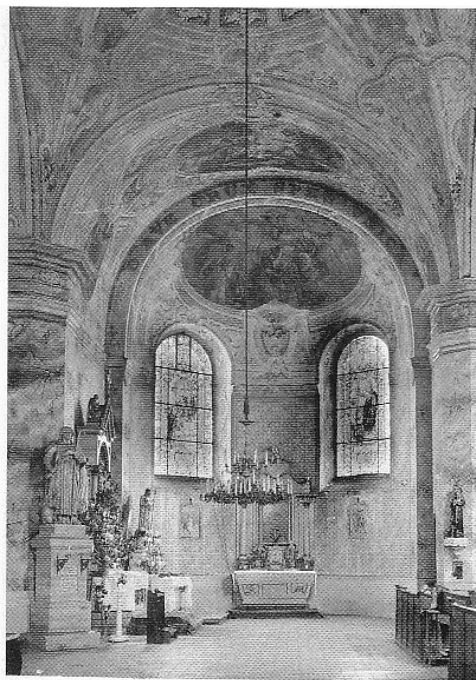
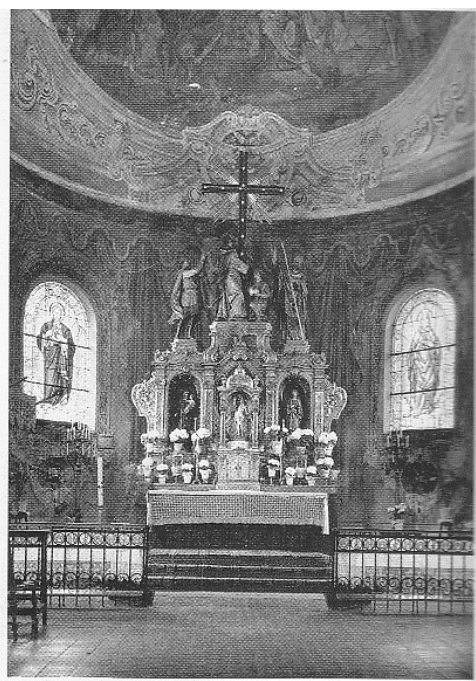
Az árajánlatot dr. Gyetvai Péter, az Érseki Hatóság gazdasági vezetője felküldi véleményezésre Kovács Attila mérnöknek azzal a megjegyzéssel, hogy a tompai Szent Anna templom festési költségei alapján magasnak tartja 150 000 forintos festési költséget. A mérnök szerint azonban az árajánlat elfogadható, mert csak becsült a falfelület, és az 50 Ft/négyzetméter fix ár nem sok, mert minden elvégzendő munkát tartalmaz. E szakvéleményre

tekintettel azután Ijjas érsek 1970. július 13-i levelében engedélyezi a munkálatok megkezdését.

Az Országos Műemléki Felügyelőség képviselőjében Horváth Alice és Kovács Attila főegyházmegyei mérnök 1971. február 12-i helyszíni szemléje alapján a műemlékvédelmi engedély sem volt már akadály. Igaz ez utólagos, ugyanis a munkálatok már áprilisban beindultak, az engedély pedig augusztus 3-i keltezésű.

A munkálatok szeptemberig tartottak, jelentette Krix plébános Ijjas érsek felszólítására. A befejezést késleltették olyan tényezők, amelyeket előre nem lehetett látni, például a kórus váratlanul rossz állapota. Ezt teljesen fel kellett újítani. Gerendákból, alsó és felső deszkázással födémeket kellett képezni, ezt salakkal feltölteni és újrapadlózni. Az ács- és kőművesmunka összesen 25 000 forintot tett ki. Miután elvégezték a költségvetés szerinti munkálatokat, a templombelső is megújult, amelynek összehatását igyekeztek még fokozni néhány műtárgy eltávolításával.

Ekkor bontották le (állítólag akusztikai okokból) a szentélylépcsőnél az oldalhajó és a főhajó jobb oldali sarkánál magasodó Szent Vendel-szobrot és helyezték el a mostani helyére. A szószéket - amely szemben, a baloldali oszlopra volt felerősítve, és amelynek lépcsőzete a sekrestye bejáratától indult - korhadtság címén és hogy az új liturgia sem igényli, lebontották. Ekkor kerültek le a régi csillárok is (különösen a kupolából függő volt impozáns) és helyükre stílustalan, ultramodern, higanygőzös lámpák kerültek.

A főoltár és a Szent Antal mellékoltár a templombelső felújítása előtt
(előtérben a szentélyrács, a Szent Vendel-szobor és a díszes csillár)

Az Országos Műemléki Felügyelőség kifejezett tilalma ellenére a két oldalhajó körívében lévő barokk stílusú, az 1800-as évek közepéről való oltárokat is lebontották.

A jobb oldali oldalhajóban a Szent Antal tiszteletére, a bal hajóban pedig a Szent Petronella tiszteletére emelt oltárok estek áldozatul a modernizálásnak.

Az elbontás természetesen a Műemléki Felügyelőség tudomására jutott, az ügy igen nagy port vert fel. Kötelezték az egyházközséget a helyreállításra, de ez – a durva és kíméletlen bontás miatt – már nem volt lehetséges

Az Érseki Hivatal többször is igazoló jelentésre hívta fel Krix plébánost, aki azzal

védekezett, hogy az új liturgiákhoz nincs szükség hat oltárra, egyébként is szúette, rozoga mind a kettő, a templom pedig nem ócskaságok őrzésére, hanem istentiszteletre való. A plébános a helyreállítás szorgalmazásában az Országos Műemléki Felügyelőség mérnökének hatalmaskodását látta, pedig ez esetben vita sem lehet arról, hogy kinek volt igaza. Végül is néhány levélváltás után elfelejtkeztek az ügyről, és sajnos templomunk szegényebb lett két műemlékkel. Pedig ha ezeket akkoriban felújítják, átfestik, újraaranyozzák, még most is ékességei lennének a templomnak.

Mennyibe került végül is a belső tatarozás? A főegyházmegyei mérnök 1971. november 2-i, Krix plébánosnak írt leveléből kitűnik, hogy a kivitelező festő a végszámlát közvetlenül neki küldte el záradékolásra. Ez meg is történt, de külön levélben felhívta a kivitelezőt új számla kiállítására. Összegekről nem esik benne szó, ezt még Ijjas érsek 1971. december 29-i összegző, a bácsalmási hívek és a plébános munkáját megköszönő levele sem említi. Csak következtetni lehet, hogy a közbejött kórustatarozással és egyéb külön kiadásokkal ez 200 000 forint körüli összeg lehetett.

A templombelső felújítása után, 1972 elején hozzákezdtek a külső tatarozás és a festés elvégzéséhez. Ijjas érsek 1972. május 8-i levelében a kellő engedélyek híján leállítja az előkészületeket. Ez minden munkálathoz szükséges volt, a toronysisak mázolásához műemléki, a 20 000 forint feletti kiadásokhoz az Állami Egyházügyi Hivatal, a 100 000 forint felettihez a Megyei Tanács elnökének jóváhagyása is kellett.

Krix István így 1972. május 19-én felterjeszti a templom tetőzetének 14 415 forint, továbbá a toronysisak bádigos és mázolási munkálatainak 13 500 forint összegű költségvetését. A Juhász József debreceni szakiparos által készített költségvetést az érsekség sürgetésére a műemléki hatóság július 24-én engedélyezi.

A munkát az iparos elvégezte, de számlát nem akart adni. (Az adóhivatal akkoriban is igen kemény volt.) Végül egy összesítés azért elkészült, amelyben a pótlólagos költségekről is ír, összegekre azonban nem mutatja ki. Úgy gondolom ez nem is lehetett olyan jelentős, 40 000 forintból megoldották.

A tető és a toronysisak mázolása után a falak, illetve a további bádog műtárgyak rendbetétele következett. A munkálatokra Juhász József egy 1975. december 8-án kelt, 474 359 forint összegű költségvetéssel ismét pályázott. Mivel a Bácsalmási Szolgáltató Építő és Ipari Szövetkezet költségvetése csak 437 353 forintról szólt, elnyerte a munkát. Az egyházközség 1976. március 2-án a szövetkezettel kötött megbízási szerződést. Ennek keretében vállalták a templom teljes külső vakolatának leverését és újraképzését, meszelését, a toronyablakok, a külső nyílászárók és az ablakok dróthálóinak újramázolását, a párkányzatok, ablakok, az oromfal bádogborításának lebontását, újrakészítését és felrakását.

A munkákat tavasszal és a nyár folyamán elvégezték. Az átadás szeptember 25-én volt. A felvett hibajegyzék ügyében még keletkezett egy jegyzőkönyv, amely megállapítja, hogy a korábban felvett hibákat a kivitelező nem javította ki, amiért az egyházközség bizonyos összeget visszatart. Ennek ellenére sem javították ki a hibákat, mert az 1978. április 3-án felvett jegyzőkönyv szerint a visszatartott összegekről a kivitelező végleg lemond. A tatarozás költsége végül 550 681 forint lett, ami jóval több, mint a költségvetés volt, de a többletköltség okát nem ismerem.

Utoljára maradt az 1977-ben megvalósított hangosítás és az 1978-ban elkészített templomfűtés. A hangosítást Szabó Sándor pécsi villanyszerelő iparos készítette el, amelynek során felszerelt egy három mikrofont és egy magnetofont fogadó erősítőt, kettő 60W-os vonalsugárzó hangoszlopot, valamint két mikrofont tartozékokkal, összesen 22 649 forintos költséggel. Ugyancsak ő volt a kivitelezője a következő évben megvalósult elektromos padfűtésnek. Az 1977. december 28-án benyújtott költségvetését elfogadva, a Műemléki Felügyelőség és az Egyházügyi Hivatal engedélyével munkához látott.

Minthogy a templomnak a háromfázisú légkábeles vezetéke a fűtőrendszer működtetéséhez kevés lett volna, előbb új csatlakozórendszert kellett kiépíteni. A légvezetékét megszüntetve a kábelt a földben, a Hősök terén, az iskola sarkán lévő trafóházból kiindulva a sétálóút mentén vezették a sekrestyébe. A templomi padok ülőkéje alá felszereltek 60 db egyenként 800 watt teljesítményű zárt rendszerű armatúrát, amely a lábaknál 20-22, feljebb 18 C fokos hőmérsékletet biztosít. A fűtés biztosításának költsége a kábelfektetéssel, illetve a szükséges kőművesmunkákkal együtt összesen 150 293 forint volt. Az elvégzett munkáért a kivitelező háromévi jótállást vállalt.

Bár nem tartozik szorosan a templomtatarozáshoz, mégis meg kell említeni, hogy ekkor készült még el a templom előtti betonozás is. A téglaburkolatot cserélték ki. A munkát Nimcsevics János bácsalmási iparos végezte 41 710 forint költséggel. A templom és a plébánia közötti betonjárdát Rudics Pál kőműves készítette, melynek költsége 24 754 forint volt.

Az 1993-1997 közötti tatarozások

Mintegy húsz évvel a legutóbb elvégzett belső renoválás után 1993-ra ismét szükségessé vált a belső megújulás. A terv szerint a templom kifestését és az 1905-ben lerakott cementlapos burkolat cseréjét kívánták elvégezni, de az ezzel a szándékkal indult felújítás később kiszélesedett, és további munkák elvégzését eredményezte.

Festéskor pasztellszíneket alkalmaztak, a falak halványzöldek, a boltívek sárgák, az oszlopok pedig halvány barnászörösek lettek, de a színmezők elválasztására vagy formák kihangsúlyozására fehér színt is alkalmaztak.

A cementlapos burkolatot felszedték (ekkor kerültek elő a sírboltok és a régi templom alapfalainak maradványai). A homokot részben eltávolítva aljzatbetont fektettek, erre ragasztották az olaszországi Imolából való 50x50 cm nagyságú, drappos színű kerámia járólapokat. A szentélybe márványlapok kerültek.

A mostani átépítés előtt a főhajóból egy vörös márvány lépcsővel volt emeltebb a szentély, amely a két oszlop között egyenes vonalban húzódott. Ezt megszüntetve a két oszlop közötti távolságot most két ellentétes körívben emelt lépcső alkotja, amely a főoltár felé nézve előbb homorú, majd domború kiképzéssel a korábbiakhoz képest egy lépcsővel magasabbra emelte a szentély szintjét. A lépcsők vörös márvány szegélyűek – és mint a szentély, valamint a főoltár lépcsői is – ruskicai fehér márvánnyal vannak borítva, amelynek jellegzetes szürkés, füstszerű elszíneződései adják meg karakterét.

A főoltárt és a mellékoltárokat fehér színnel újrafestették, újraaranyozták. Használtak aranyozást az oszlopfőkön és egyes falfelületeken is. Az oltárok szobrai megtisztították, ezáltal színeik élénkebbek lettek.

Teljesen kicserélték a templom villamos hálózatát, melynek egyes részei még az 1934-es villamosítás óta megvoltak. Új hangosítási lehetőségeket is biztosítottak. A világítás főleg az oszlopfőkön elhelyezett, újonnan felszerelt célzott fényű halogén lámpákkal történik. Újak a stációk alatt elhelyezett és a szentély két oldalán lévő kétágú réz falikarok is, amelyek nemcsak hasznosak, hanem igen dekoratív hatást keltenek.

A padokat újralakkozták, és a fűtést hőfokszabályozóval látták el, ami nemcsak takarékoskodik, hanem az igényeknek megfelelő fűtést is lehetővé teszi.

A munkálatok egy részét, az alapozást, a kőműves munkákat és a festést a főegyházmegyei házi vállalkozás, az elektromos munkákat a Bácsalmási Állami Gazdaság szakemberei végezték. A munkálatok 4 millió 644 680 forintba kerültek. Ebből a legjelentősebbek: munkadíj 1,68 millió, villanszerelés 1,16 millió, a burkolatok értéke 1,35 millió forint volt.

A 2004-2006 közötti felújítások és tatarozások

A 90-es évek belső felújításai után az új évezred elején a külső munkálatok kerültek előtérbe.

Minthogy 2004-re a bádóg templomtető már több helyen beázott, a javítás helyett szükségessé vált annak teljes cseréje. Ezzel egyidejűleg került sor a tetőszerkezet javítására és az esőcsatornák cseréjére is. A tetőt Lindab cserepeslemezzel fedték, amelynek tartósságát az adja, hogy kiváló minőségű acélból készül, nagy terheléseket bír, nem repedezik, nem törik, ugyanakkor mintázata igazi cseréptető látszatát kelti. Az elvégzett munka értéke 12 millió forint volt, amelyet nagyobb részben a kalocsai főegyházmegyei hatóság, kisebb részben a hívek adománya fedezett.

2005-ben került sor a már nagyon rossz állapotú, sőt egyes vélemények szerint életveszélyessé vált toronysisak rekonstrukciójára. Az új sisakot a szakemberek a földön készítették el. A faszerkezetet vörösréz lemezzel burkolták, csúcsára új, aranyozott gömböt és keresztet helyeztek. Az elkészült toronysisakot aztán a szépszámu közönség lelkes tetszésnyilvánításai mellett december 7-én egy toronydaru helyezte el a tornyon.

Kiss László kiskunfélegyházi ács végezte a famunkát, Tillmann László kalocsai bádógos a lemezburkolást, a szombathelyi Herendi Kft. a gömb és a kereszt aranyozását. Az egészre a tervet dr. Körmöczy Ernő, a szegedi Funkció és Szerkezet Mérnöki Iroda Kft. mérnöke készítette. A sisak 8,5 millió forintba került, a daru külön 750 ezer forint volt.

2006-ban kicserélték a torony elkorhadt négy ablakát, bádogozták a párkányokat és új villámvédelmet építettek ki. A torony festését Taskó Attila, a villámvédelmi szerelést Petrekanics Zoltán helybeli vállalkozók végezték. Ezek költsége 10 millió 250 ezer forint volt. Ugyancsak ez évben végezték el a templom teljes külső festését is, amely további 6 millió forintba került. A 2004-2006-ban elvégzett külső és a 90-es években megvalósult belső tatarozásokat is figyelembe véve elmondhatjuk, hogy templomunk teljesen megújult, amire az 1900-as évek elején történt átépítés óta nem volt példa.

Csőke Gyula felvétele

OLTÁROK ÉS EREKLYÉK

Az oltár kifejezés a latin *alta ara* szavak összetételéből keletkezett, amelyből az első fenséges, magasztos szóval, míg a második emelvény értelemben fogható fel. Az oltárok eleinte gyepes hantból, földből, kőből készült emelvények voltak, amelyeket az áldozatok bemutatásának helyeként már ősidők óta használtak. A nem keresztény népek kultuszaiban is megtaláljuk, minket azonban most csak a keresztény szokások érdekelnek, ezért csak ilyen irányú fejlődéséről kívánok beszélni.

Jézus és tanítványai az utolsó vacsorán egy közös asztalt ültek körül. Jézus itt mondta a kenyérre és borra, hogy az az ő teste és vére, ezért a keresztények a következőkben is asztalt használtak az áldozat bemutatására.

Az üldöztetések korában a szertartásokat a római katakombákban is végezték, áldozati asztalként a vértanúk szarkofágjait használták. Innen ered az oltárok koporsó alakú asztala, valamint a szentek és vértanúk ereklyéinek elhelyezése.

Eleinte a templomokban csak egy oltár volt, később azonban a főoltár mellett további oltárokat is emeltek. Az idők folyamán mind díszesebbek lettek és mindig a kor megfelelő stílusirányait követték.

Az oltár áldozati asztalból (*mensa*) és a legváltozatosabb formai megoldásokat felvonultató, felmenő részből áll, amely általában a templom címét ábrázoló festményt vagy szobrot tartalmazza. Szabály szerint az oltár minimális kelléke egy feszület, két gyertya és három oltárterítő.

A főoltár

A bevezetőből is kitűnik, hogy az oltárállítás minimális feltételeinek a legszegényebb közösség is eleget tud tenni. Az 1720-as években az almási közösség is szegény sorsú volt, de meghozták ezt az áldozatot.

A sárból és vesszőből készült templom érthetően nem rendelkezhetett díszes oltárral. Bizonyára csak egy asztal volt, rajta a szükséges kegytárgyak, felette pedig ott függött a patrónus szent képe, előbb Kapisztrán Szent János, majd Mária Magdolna, végül Szent Márton. Sajnos egyik sem maradt meg.

Az 1759-ben épült második templom már nagyobb volt és jobb anyagból is épült, így bizonyára a berendezése is díszesebb volt az előzőnél.

A főoltárról nincs konkrét leírásunk, de bizonyos, hogy az új patrónus, Szent Lőrinc képe díszítette és már dekoratívabb volt, mint az elődje. Ez az oltár minden bizonnyal igen hosszú ideig szolgált, így az 1779-ben épült harmadik templomban, sőt valószínűnek tartom, hogy még az 1823-ban épült negyedikben is ezt használták azzal a különbséggel, hogy az új titulus a Szent Kereszt felmagasztalása lett, így ez az ábrázolás került Szent Lőrinc képe helyébe.

Ez az oltár 80-85 évig, 1846-ig szolgált, amikor is - mint azt a korabeli plébános, Antunovics János megállapította - elhasznátlansága miatt méltatlanná vált funkciójára. Általános gyűjtésből új oltárt rendelt Pesten Maurer Pál képfaragónál, akinek művét 1846. július 1-jén, pünkösd másnapján szentelték fel.

Az oltárról nem maradt fenn leírás, vagy ábrázolás, de megmaradt két dokumentum, amelyek segítségével a korábbi főoltárról is töredékes fogalmat alkothatunk. Ezek az 1890-ben Kovachich Máté plébános és az 1904-ben, dr. Polyákovich Lajos plébános által felvett teljes körű leltárjegyzékek, amelyek az oltár felállítása után 50-60 évvel, de még a mostani létesítése előtt keletkeztek.

Az 1890. március 15-én felvett leltár eléggé szűkszavú. A főoltárral kapcsolatban a lista 2. pontja említi a *Keresztrefeszített Krisztusurunk képe* tételt, amit ugyan nem mond ki, de következtetni lehet, hogy esetleg ez volt az oltárkép. Más képről a lista nem beszél. Az 1. pont

egyébként - ezt máshol nem találtam leírva - az oltárkövet említi, amely Szent Kelemen és Szent Cánditus ereklyéit tartalmazza. A kő mérete 28x25 cm.

Az oltáron fa oltárszekrény (tabernaculum) van, két oldalán angyszobrokkal. Ez a 3. tétel, majd a 15. tétel ugyancsak oltárszekrényt említ, melynek ajtaján aranyozott kereszt van. Miért van két oltárszekrény ezen az oltáron, nem tudom, bár lehet hogy nem is a szekrény a lényeges, hanem az, hogy az *aranykereszt* kifejezés hiányzott a korábbi felsorolásnál. 6 db fa gyertyatartó található még rajta és a Kánon-táblák Szent János evangéliumával.

Pontosabb az 1904. június 25-én felvett leltár, amely ugyancsak plébános-váltáskor keletkezett: ekkor vette át tisztségét dr. Polyákovich Lajos. Fontos tudni, hogy ebben a leltárban is a régi oltár szerepel, mert a jelenlegi csak néhány év múlva kerül a helyére.

Itt a 2. tétel így szól: *Keresztfelmagasztalása oltárkép, újított olajfestmény*, ami lehet a régi, illetve az előző leltárban felvett, ugyanis a kereszt felmagasztalását képileg igen sokféleképpen meg lehet oldani. Ilyenkor többnyire Krisztus korpusza nélkül szokták ábrázolni, így az 1890-es keresztre feszített Krisztusábrázolás, mint oltárkép esetleg kizárt, valószínűbb, hogy egy újabb, másik képről van szó.

A hat fa gyertyatartóról most megtudjuk, hogy ugyanúgy, mint a négy fából készült angyalfigura, aranyozva voltak. Ugyancsak az oltáron volt az a könyvön fekvő bárányszobor ábrázolás (az oltáriszentség jelképe). (Ma már persze a később felállított barokk oltárt díszíti, de minden bizonnyal ez még az 1846-os régi oltár tartozéka volt.)

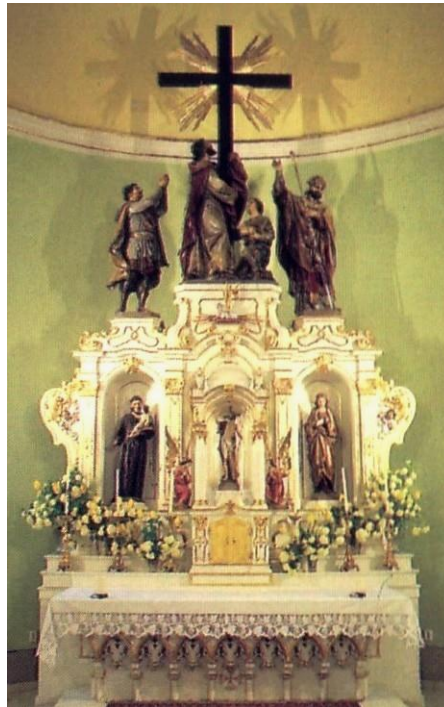
Az oltár felmenő, barokk stílusú része és az azon elhelyezett szoborcsoport az oltár legfiatalabb része, amely közvetlenül az 1905-ös átépítés után kerülhetett a helyére.

A leckeoldalon felerősített réztábla felirata: *Na slava bozju, Antun Tumbas i Manda Rudics*, vagyis Isten dicsőségére Tumbász Antal és felesége Rudics Magdolna ajándékozták a templomnak.

Egy, az evangéliumi oldalra erősített réztáblán a díszes és impozáns gyertyatartók adományozóinak neve olvasható: *Cirakove dao Joso Rudics i Kata Budimac*. Ezt az oltárt tiroli barokknak nevezik, mert valószínűleg ottani műhelyből került ki. Szépen faragott és festett, a barokk ornamentika pedig arannyal díszített. Sajnos semmiféle feliratot, műbizonylatot nem találtam rajta, így származási helyéről, kivitelezőjéről semmiféle adattal nem rendelkezünk.

Az oltár jobb oldali fülkéjében Szent Mária Magdolna, a bal oldaliban pedig Szent Antal festett faszobra van, utalásul az adományozók védőszentjeire.

A pártázat tetején lévő, szuggesztív erővel ható szoborcsoport a Szent Kereszt felmagasztalását ábrázolja. A szoborcsoport négy alakból áll, ezek színes faszobrok. A keresztet a központi alak tartja, tisztelete jeléül köntösébe burkolt kézzel. Előtte férfialak térdel, kezében a hódolatot kifejező aranyozott ládát tart, feltehetően tömjénnel. A bal oldali alak imára kulcsolt kezét nyújtja a kereszt felé, a jobb oldalon álló püspök a keresztre mutat. A szoborcsoport hatása abban rejlik, hogy a szemlélődő tekintetét minden alak a keresztre irányítja. Tekintetük, a kereszt felé nyúló imára kulcsolt kéz, de még az arccal a hívek felé forduló püspök – mintegy kapcsolatot teremtve velük – püspökboltjával a keresztet vezető tekintetünket. Így lesz szinte akaratlanul részese az eseményeknek a hívő és a templomban szemlélődő látogató egyaránt.

Az oltár eredetileg is fehér volt, nem valószínű, hogy felállítása óta újramázolták volna. Erre az 1993. évi tatarozáskor került sor, amikor is az oltár minden részét, a márványutánczatú festést is fehérre festették, az aranyozott ornamentikát és a tabernaculum ajtaját újraaranyozták. A tabernaculum alatti mezőn lévő *Ecce panis angelorum* felirat is ekkor került elfedésre.

Letisztították a szoborcsoportot is, mert a gyertyák több évtizede ráakódott korma lényegesen módosította eredeti színüket. Eltávolították az oldalfülkékben lévő világítást és a kereszten lévő fénycsővilágítást. Ezek ugyanis a korszerű, halogénizzós, célzott világítórendszerrel feleslegessé váltak.

Fentebb említettem, hogy az oltárnak voltak márványutánczatúra festett részei is, úgymint a szentségtartó szekrény fölötti négy oszlop és az általa tartott kupola. Ugyancsak márványos volt a neogótikus stílusjegyeket viselő asztal (mensa) is.

Az oltáron fellelhető különböző stílusjegyek, továbbá a színezés néhány következtetésre ad lehetőséget.

Az oltárt készítő műhelyt nem ismerjük, de az eredményt ismerve hozzáértők voltak. Nem valószínű tehát, hogy egy ilyen kiváló munkát végző műhely elköveti azt a stílushibát, hogy a barokkos felmenő rész elé egy gótizáló menzát helyez. Hogyan történhetett tehát a stílustörés? Nyilvánvalóan úgy, hogy a barokkos rész beszerzésekor úgy ítélték meg, hogy a régi, 1846-os oltár asztala jó állapotban van, és továbbra is alkalmas feladatának ellátására.

A figyelmes szemlélődő észreveheti, hogy a tabernaculum (az oltáriszentség helye) feletti oszlopos kupolarész nem kapcsolódik szervesen a felmenő részhez. Látható, hogy a kupolás rész mögötti szoborfülke kissé magasabb, mint a szobrokat tartalmazó oldalfülkék. Az ember ebből arra következtethet, hogy a kupolás rész sem tartozott eredetileg a tiroli részhez, bár stílusa azonos vele, így inkább ehhez, mint a mensához tartozik.

A több, lehetséges magyarázat közül kettőt tartok említésre méltónak. Ezek közül az egyik: az oszlopos rész még a régi oltár része, amelynek meghagyták eredeti színét és hozzádolgozták az új felmenőhöz. Az oltár stílusa esetleg már 1846-ban sem volt egységes? Nem valószínű!

Valószínűbb feltételezés, hogy a felmenő és az oszlopos rész ugyanabban a műhelyben

készült, amit alátámaszt a teljesen azonos ornamentika, de nem egyetlen oltár részeként voltak tervezve. Úgy vették meg őket külön-külön, és mint paneleket szerkesztették össze őket a helyszínen.

Mellékoltárok 1759-1890 között

Minthogy sem a hely méretei, sem a közösség anyagi ereje nem tette lehetővé, így nyilván senki sem gondolhat arra, hogy a korai időkben épült és berendezett első templomban a főoltár mellett további oltárok lettek volna.

Források szerint úgy tudjuk, hogy már a második, tartósabb anyagú, 1759-ben épült templomban két mellékoltár is volt. Udvardy József szerint az evangéliumi oldalon (a főoltárnak szemben állva bal oldalon) egy Szűz Mária-oltár, míg az olvasmányi oldalon (jobb oldalon) egy Szent János evangélista tiszteletére emelt oltár volt.

Van egy 1792. január 31-én kelt zombori királyi kamarai adminisztráció által, a Magyar Királyi Udvari Kamarához küldött felterjesztés, amelyben Almás kamara uradalmi falu temploma részére igényelt felszerelési tárgyak is részletezve vannak. Ennek 6. pontja mondja: *...oltárterítők a három oltár számára...* (A kamarauradalmi falvak esetében a kegyúr az állam volt, így neki kellett templomok felépítésén túl azokat felszereléssel is ellátni. Erre a célra létesült Budán a Szent Felszerelések Raktára, ide kerültek a II. József által felosztatott szerzetesrendek templomaiból a kegytárgyak.)

A mellékoltároknak sem a formáját, sem a méreteit nem ismerjük de tény, hogy nem lehettek valami terjedelmesek, mert ezt az 1759-es templom szerény méretei sem tették lehetővé. Emlékeztetőül: az egyhajós templom mintegy nyolc méter széles volt.

Az biztos, hogy ezek az oltárok túléltek a második és a harmadik templomot és bekerültek az 1823-ra elkészült negyedik templom berendezési tárgyai közé.

A két mellékoltár elhelyezkedését nem egyértelműen jelölik meg. Forrásként a korabeli meghaltak anyakönyvének bejegyzései jöhetnek számításba, amelyek a templomban eltemetett személyek nyughelyét a legjelentősebb berendezési tárgyakhoz, az oltárokhoz viszonyítják. Mivel a bejegyzések igen pontosak (különösen az 1823-27 közöttiek), megjelölik az evangéliumi, illetve az olvasmányi oldalt is. Itt azonban van egy momentum, amely bizonytalanságot eredményez.

A források szerint Rudics Máté 1825. április 28-án halt meg és a szentélyrácsnál, a Boldogságos Szűz Mária-oltár felé eső részen temették el. A Rudics sírbolt valójában a baloldali templomrészben van, bár arról, hogy a nevezettet itt temették volna el, nem vagyok meggyőződve. Itt tehát a Mária-oltár a baloldalon van, illetve a bejegyzésből erre lehet következtetni.

Szent János evangélista oltárát az egyik Kovachich gyermek halálesetét rögzítő bejegyzés (1823. október 23.) említi, míg az 1826-ban és 1827-ben eltemetett további két Kovachich gyermek nyughelyét viszont nem pontosítja, illetve nem ehhez az oltárhoz köti. Az 1993-ban megtalált közös sírboltjuk azonban a jobb (olvasmányi) oldalon került elő.

Egy harmadik bejegyzés ezekkel éppen ellentétes értelmű. A kis Latinovics Gyula halálakor, vagyis 1823. december 5-én ugyanis azt írták az anyakönyvbe, hogy őt a Boldogságos Szűz Mária oltára felől temették az olvasmányi oldalra.

Erre kétféle magyarázat lehetséges: a temetéskor a templom teljesen új volt még, felszentelése után öt nappal vagyunk, így lehetséges, hogy a berendezés helye nem volt végleges. Ebben az időben a Mária-oltár az olvasmányi (jobb) oldalon volt, de 1825-re már biztosan a másik oldalra került. Nem zárható ki az sem, hogy téves a bejegyzés, de ennek kisebb a valószínűsége, mint az előbbi magyarázatnak.

A Szent János-oltárról ezt követően már semmiféle adatunk nincs, de tény, hogy a templom

berendezését felsoroló 1890-es leltárban már nem említik.

Mellékoltárok 1890 után

Szűz Mária tiszteletére szentelt oltár volt már régebben is, de arról konkrét leírás nem maradt fenn. Az 1890-es és az 1904-es leltárban az oltárt egyértelműen a mai helyén, vagyis a jobb oldalhajójában említik, ez az oltár azonban nem azonos a maival.

Az oltárkép Mária mennybemenetelét ábrázolta. Az oltáron egy aranyozott fakereszt és négy aranyozott gyertyatartó, kánontáblák Szent János evangéliumával, valamint két aranykeretes kép volt, az egyik a Szentháromságot, a másik pedig a megfeszített Krisztust ábrázolta. Az oltár egylépcsős dobogón állt. A mensában két oltárkö volt elhelyezve, a bennük lévő ereklyékről azonban nincs szó.

Az 1904-es leltár szerint az oltárkép az *Angyalok Királynéja* meghatározást kapja. Valószínűleg ugyanarról a képről van szó. Az oltáron négy faragott fa gyertyatartó van és szó szerint még: *a szükségességekkel ellátva*.

A jelenlegi oltár egy közepén lévő szoborfülkét tartalmazó felmenőből áll, ebben található Szűz Mária szobra. A szobor talpa alá sziklautánzatot faragott a művész, amellyel a lourdes-i megjelenést szokták ábrázolni. Ebből következően tehát lehetséges, hogy a szobor Antunovics Borbála (Rudics Antalné, a báró nagybátyjának a felesége) által adományozott szoborral azonos.

A fülkén kívül, baloldalon Szent István király, jobb oldalon pedig Szent László király szépen festett szobrai állnak. Adományozók neve, vagy elhelyezésük ideje nem ismert.

Az oltár egy kétlépcsős dobogón áll, a mensa eleje levehető, ebben kerül berendezésre minden karácsonykor a betlehemi barlang, húsvétkor pedig a Szent Sír.

A ***Szent Antal tiszteletére emelt mellékoltár*** a jobb oldali oldalhajó ívében lett elhelyezve. Az 1890-es leltár szerint is az oltárkép páduai Szent Antalt ábrázoló olajfestmény arany keretben. Az oltáron négy, már kopott, aranyozott fa gyertyatartó, két kínai ezüstnek nevezett fém gyertyatartó, kánontáblák Szent János evangéliumával és két kép volt aranykeretben: az egyik a Boldogságos Szűz Máriát, a másik pedig a megfeszített Krisztust ábrázolta.

A jegyzékben az oltárszekrény külön tételként van felvéve, kereszttel és két angyallal. Ebben a szekrényben tartották a régi szentségtartót (mostrantia), amely valószínűleg még az 1792-es felszerelésből maradt.

Az oltárköben Szent Anductus és Szent Bonaventura (Bonus) ereklyéi vannak elhelyezve. Maga az oltár egy kétlépcsős dobogón áll és esztergályozott fakorlát van előtte.

Az 1904-es leltár eléggé szűkszavú. Az oltárnál három aranyozott angyalt említ, egy bizonyára az, aki az oltár csúcsán ül, kereszttel a kezében. Az oltár felmenő része barokkos stílusú volt, az oltárképet korinthuszi oszlopok között helyezték el. Az oltárszekrény is e stílus jegyeit viselte magán, faragott ajtaján ezüstfelhők között arany kehelyábrázolással. A mensa koporsó alakú, benne oltárkö. A fa részek fehérre voltak festve, aranyozással díszítve. Az 1904-es leltár szerint 1900-ban újították fel, amikor is belső felújítás lehetett, mert a többi oltárt is, sőt a szószéket is felújították, illetve újrafesthették. Az 1900-as felújításból következtethetünk a korára is: ekkor 40 éves lehetett, azonos korú a hozzá stílusban is hasonló Petronella oltárral.

Az oltár az 1970-es évek elejei tatarozáskor részben megsemmisült. Ekkor a felmenő fa részeit szétszedték, az oltárképet eltávolították.

Ma még eredeti helyén van a régi mensa, a szentségtartó szekrény, azonban a felmenő helyébe a Szent József a kis Jézussal szobor került (ez a volt zárdai kápolna oltárán állt). Így mostani megnevezése ***Szent József oltár*** lehet.

Az oltár adományozója pontosan nem állapítható meg, de valószínűsíthető, hogy a kegyurak közül a Kovachich család állíttatta, ugyanis ők páduai Szent Antalt családi védőszentként tisztelték. A keletkezés számba jöhető időpontjában (1860 körül) a családfő Kovachich Antal volt, sőt az általa ajándékozott díszablak is ezt a szentet ábrázolja. Érv lehet az is, hogy a templom olvasmányi oldala általában a Kovachichok territóriumára, míg az ellenkező oldal inkább a Rudicsoké volt. Egy halovány ellenérv lehet az, hogy Rudics Antalné Antunovics Borbála férjének védőszentje is Szent Antal volt, így tehát ő is készíthette.

A **Szent Petronella** oltáron kívül az 1890-es jegyzék szerint a bal oldali oldalhajóban más oltár nem található, holott ezen az oldalon a korábbi források a régi Szűz Mária esetleg Szent János oltárokat jelezték. Az aranykeretes oltárkép Szent Petronellát ábrázolja, két oldalán Szent József és Szent Teréz kopottas aranyozású szobrai. Négy aranyozott fa gyertyatartó, két kínai ezüstnek nevezett, fémből készült gyertyatartó és egy aranyozott fakereszt volt még az oltáron. A mensa asztal alakú, benne oltárkö, de az ereklyék nincsenek megnevezve. A szemben lévő oltárhoz hasonlóan itt is esztergált fakorlát van.

Mikori lehet ez az oltár? Udvardy József közlése alapján Rudics Józsefné Vojnics Teréz 1864-ben egy oltárt ajándékozott a templomnak, de sajnos nem mondja meg, hogy melyiket. Véleményem szerint csakis erről az oltárról lehet szó, erről a rajta szereplő szentek ugyanis szinte teljes bizonyosságot tesznek. Az adományozók az oltárt a báró édesanyjának, Vojnics Petronellának tiszteletére ajánlották Szent Petronellának.

Az oltárkép mellett álló Szent József és Szent Teréz az adományozó báró Rudics József és felesége Vojnics Teréz védőszentjeiként kerültek az oltárra.

Az 1904-es leltár az oltár szobrai közül a női alakot nem Szent Teréznek, hanem alaptalanul Alacogne Szent Margitnak nevezi. A szobrokat, amelyek eredetileg aranyozottak voltak, az 1900-as tatarozáskor átfestették, fehérre zománcolták. Jelenleg is ilyenek, azonban ma már nem szolgálnak. Ez a leltár említi a kánontáblákat is, amelyek nyilván már korábban is az oltáron voltak, csak a korábbi leltárból kimaradtak.

Ennek az oltárnak a felmenő része is barokk stílusú volt, szépen díszítve, fehérre festve (1900-ban felújítva) és aranyozott díszítéssel ellátva. A felmenő részét az oltárképpel együtt a már említett tatarozáskor eltávolították, amely most ugyanezen hajó falán függ. A felmenő rész helyébe a piétát tették, amely korábban az oltár mellett függött, mögé, a falra akasztva egy nagyméretű, természetes színű fakeresztet. A mensa és az oltárjelleg megmaradt. Az oltárkö hiányzik, nem lehet tudni, mikor vették ki, helyét bedeszkázták. Ez az oltár nem hivatalos, szentmise bemutatására nem szolgálhat. Elnevezése **Fájdalmas Szűzanya oltár** lehetne.

A jelenlegi **Jézus Szíve** oltárról az 1890-es leltár nem tesz említést, az 1904-es viszont igen, ezért valószínűleg a két évszám között keletkezett. Ez az új oltár azonban - ugyanúgy mint a Mária-oltár, amellyel teljesen hasonló is - nem azonos a ma is létezővel. Keletkezésekor valószínűleg már a mai szobrok, tehát a Pleszkán Lőrinc által adományozott Jézus Szíve-szobor volt a névadója, sőt az oldalalakok közül Szent Ferenc szobrának talapzatán lévő, de az 1993. évi tatarozáskor lemozdított 1900-as évszám jelezte adományozásának idejét is.

Az új és mostani állapotában lévő oltár középfülkéjében egy Jézus Szíve-szobor áll, balról Szent Domokos, jobbról pedig Xavéri Szent Ferenc szobra. Csak a középfülke alkotja az oltár felmenő részét, az oldalszobrok azon kívüli talapzaton állnak.

A mensa asztal formájú, benne oltárkö ereklyékkel, tabernaculum nincs rajta. Az oltár fehér színű, a díszítő ornamentika aranyozott indákat és stilizált virágokat ábrázol.

A Jézus Szíve és a Szűz Mária-oltár teljesen egyforma és kétségtelenül későbbi, mint az őket díszítő szobrok egy része.

A rajtuk lévő réztáblák szerint mindkettőt Ulrich Mihály és felesége Stark Katalin

adományozta. Róluk tudni kell, hogy 1875-ben, illetve 1871-ben születtek, 1913-ban házasodtak össze. Az ajándékozás nyilvánvalóan nem a házasságkötés előtt, hanem azután történhetett, de biztosan 1921-ig, mert több idős személy visszaemlékezése szerint ekkor már a mai állapotukban megvoltak ezek az oltárok.

*

Kellett lennie még egy oltárnak, amelynek adományozásáról Antunovics János korabeli plébános számol be az új főoltár elkészülte kapcsán. Ezt az oltárt almási Koronay Józsefné készítette, amelyhez az adományozott oltárkép Jézus bemutatását ábrázolta a templomban. Adott még gyertyatartókat és 200 forintot az oltár és az emelvény kivitelezésére. Erről az oltárról azonban a fentebb közöltektől többet sajnos nem tudunk. Sem azt, hogy hol állt, sem azt, hogy mikor szűnt meg, sőt tulajdonképpen azt sem, hogy elkészült-e egyáltalán valaha. Ilyen témát ábrázoló olajfestmény a templom tulajdonában nincs és az ügyben semmiféle támpontot nem találtam.

Az oltárok között a jelenlegi, ún. **szembemiséző oltárról** kell végül még megemlékezni. Ez a legkésőbb keletkezett, a legfiatalabb oltár. Jelenlegi állapotában csak az áldozati asztala annak az oltárnak, amely a régi Szent Antal-oltárt most díszítő Szent József-szoborral kiegészítve a Miasszonyunkról elnevezett szegény kalocsai iskolanővérek Rákóczi úti zárdájának kápolnáját díszítette. Rudics báró neje, a későbbi gr. Teleki Józsefné Szászy Júlia ajándékozta a zárdának. Az iskolák államosításakor, 1948-ban került a templomba és az 1970-es évekig a jobb oldali oldalhajóban, a Mária- és a Szent Antal-oltár között állt.

A szembemisézés elrendelésekor az asztalt a jelenlegi helyére tették és azóta is áldozati asztalként használják. Az elején lévő címer, a fiókait önvérével tápláló pelikán az apácarend jelvénye volt. A felolvasó pulpitus elején lévő ezüstsínű galamb (Szentlélek ábrázolása) a régi szószék tartozéka volt.

A templom ereklyéi

Az ereklyéket a kereszténység körében kultikus tisztelet övezi, melynek alapja az a hit, hogy a szentek, akiktől az ereklyék származnak, a mennyben közvetlenül Isten környezetében vannak, így az irántuk érzett tisztelet alapján közbenjárhatnak az egyén érdekében.

A nagy vallási személyiségek testi maradványai, ruhái, használati tárgyai – azaz a szentek ereklyéi – már a kereszténység első századaiban tiszteletben részesültek, kultuszuk azonban csak a kései antikvitásban, a III-IV. században alakult ki. Minden ereklye közül legnagyobb tisztelet Krisztus keresztfájának darabjait illeti.

Az ereklyekultusz létrejött, elterjedése elmosta a határt élők és holtak, emberi és isteni között, és gyökeresen átalakította a keresztény művészetet, liturgiát és irodalmat.

Az ereklyék tisztelete gyakorlatilag egyidős a kereszténységgel. Az őskeresztények a katakombákban a vértanúk és szentek sírjai fölé építették oltáraikat és így mutatták be a szentmiseáldozatot. Ekkor még egyben tisztelték a szent és mártír maradványait. Később azonban, a IV. századtól kezdve a keleti egyházban szokássá vált az ereklyék szétszedése, nemesfémekből és drágakövekből erre a célra készült díszes tartókban való tárolása. A nyugati egyházban csak mintegy két évszázad múlva vált általánossá az ereklyék szétszedésének szokása.

A hit gyors terjedésével együtt a templomok száma is rohamosan nőtt, az ereklyéket el kellett aprózni, hogy minden oltárnak jusson belőlük.

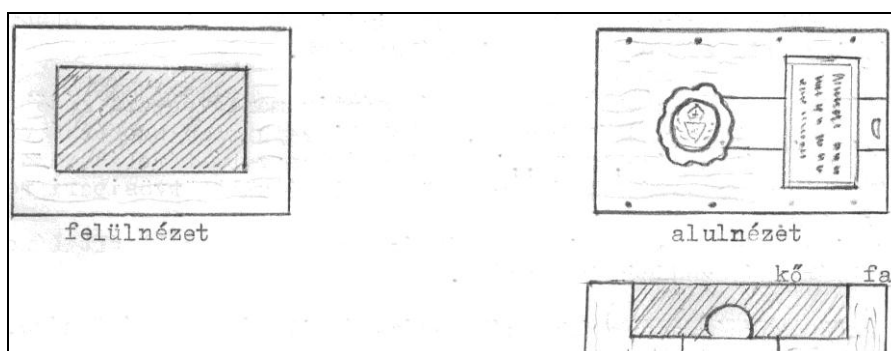
1689-ben jött létre a Sancta Congregatio Indulgentiarum et Sancta Reliquiarum, amelynek fő feladata az ereklyék hitelességének megállapítása és a templomok részére való szétszátása. Az ereklyékkel kapcsolatos, a zsinatok és a pápák által megállapított szabályok betartását igen szigorúan vigyázták. Szabály lett és még most is az, hogy minden oltárban minimum két

szentnek az ereklyéje kell, hogy legyen, ezek közül az egyik vértanú.

A bácsalmási templom legfontosabb ereklyéje a **Szent Kereszt két szilánkja**, amelyet kereszt alakban egy textilre erősítettek, és egy díszes, szentségtartó formájú ereklyetartóban helyezték el. Az ereklyét 1782. május 26-án Marcucci érsek, konstantinápolyi pátriárka hitelesítette, ez az irat a tartóban van elhelyezve.

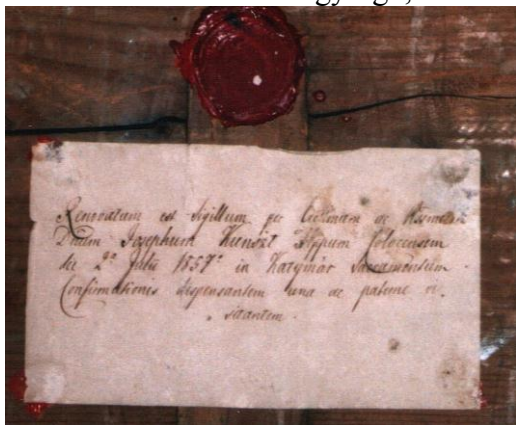
A többi ereklye az oltárokból található, ahol azok egy speciális tartóban, az áldozati asztal közepén, egy erre a célra kiképzett mélyedésbe lettek helyezve. Az ereklyetartók kőből és fából készültek, nagyjából egyformák, 20-30 cm a hosszuk és mintegy 10 cm magasak, kihúzható, fából készült fedelük van. Általában a fedél hátlapjára ragasztották az ereklyét hitelesítő okiratot, és ezt még ellátták a hitelesítést végző pap viaszpecsétjével.

Sematikus ábrázolással ez a következő:

A főoltár ereklyéje

Az oltárkő 25x28 cm nagyságú, a fakerettel szélesebb.

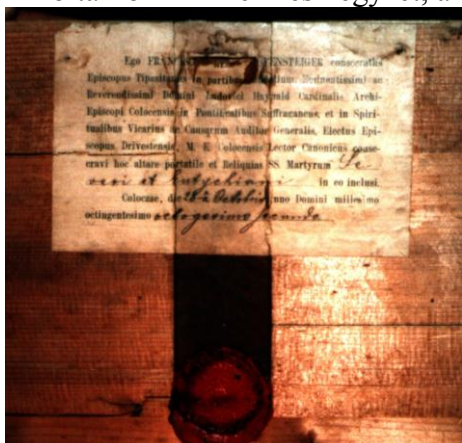

1857. július 2-i dátummal a korábban megrongálódott viaszpecsétet Kunszt József újította meg és hitelesítette. Az eredeti hitelesítés nyoma sem látszik, így valószínű nem is volt más, mint egy korábbi viaszpecsét. Az 1890. évi templomi leltár közli, hogy Szent Kelemen és Candidus ereklyéi vannak a kőben.

Több Szent Kelemen is volt az egyház történetében. Az egyik püspök és vértanú Diocletianus császár alatt élt, akit Rómában és Nikodémiában is megkínoztak, meghalt 304-ben. A másik Kelemen pápa, akit Trajanus császár Herszonba egy márványbányába vitetett, ahol vértanúhalált halt. Ereklyéit Cirill és Metód hozták Rómába. A tiszteletére emelt templom a legrégebbi őskeresztény bazilika. Valószínű, hogy az ereklye tőle ered. Szent Candidusról adatot a forrásom nem tartalmazott.

A jelenlegi miséző oltár ereklyéje

Az oltárkő 21x21 cm-es négyzet, amely a fakerettel szélesebb.

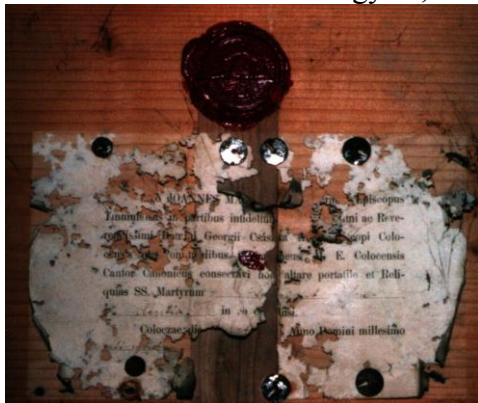

 Lichtensteiger Ferenc püspök, olvasókanonok Haynald Lajos érseksége idején, 1882. október 28-i kelettel hitelesítette Szent Szeverinus és Szent Eutychianus mártírok ereklyéit.

Szent Szeverinus Észak-Afrika egyik kolostorából jött és a jelenlegi Ausztria területén, Bécs-Passau-Salzburg között kolostorokat alapított, és terjesztette a hitet. Maga kérte, hogy halála után a testét vigyék Itáliába. Ez 482. január 8-án bekövetkezett halála után meg is történt. Jelenleg Nápoly közelében, Fractában van eltemetve. Szent Eutychianus nyolc évig volt pápa, amely időszakban az egyház békét élvezett és fejlődött. 283-ban bekövetkezett halála után ő volt az utolsó pápa, akit a katakombákban temettek el.

Jézus Szíve oltár ereklýéje

Az oltárkő 25x25 cm-es négyzet, amelyet növel a fakeret.

 Majorosi János püspök és éneklő kanonok Császka György kalocsai érseksége idején, az 1880-as években hitelesítette Szent Péter és Szent Pudentia mártírok ereklyéit. A papír szakadozott, hiányos és emiatt részben olvashatatlan. Így a második vértanú nevére csak következtetni lehet.

Az egyháztörténet 28 Péter nevű szentet tart nyilván, melyik lehet ezek közül, nem tudjuk. Szent Pudentiana nevét Szent Pál említi, Szent Pudens római szenátor lánya volt.

Szűz Mária oltár ereklýéje

Az oltárkö 30x30 cm-es, amelyet a fakeret növel.

Girk György püspök Klobusiczky Péter kalocsai érsek idején, 1842. május 28-án kelt iratával hitelesítette a két szent, illetve mártír ereklyéjét, akik nevét sajátos módon nem adta meg. A fán “Mária olt.” ceruzafelirat olvasható.

A volt Szent Antal, most Szent József oltár ereklyéje

A kő mérete 31x31 cm és a hozzá tartozó fakeret.

A hitelesítést Nehiba János Bapt. püspök és kalocsai nagyrépost végezte 1863. június 18-án kelt okiratával, a hitelesítés Szent Adautus és Szent Bono ereklyéire vonatkozik. A falpra ceruzával a következőt írták: “St. Antal bitte für uns.”

Szent Adautus, Bernard, Péter, Otho és Akkarsius nevű szerzetestársaival együtt az első ferencesrendi mártírok voltak 1220 körül Marokkóban. Szent Bonus (Bonaventura, Bonifác) nevű szent is több volt: Szent Bonifác vértanú Diocletianus császár keleti keresztényüldözésekor, 303-ban lett vértanú; Szent Bonifác püspök angolszász volt, Winfridnek hívták eredetileg. Német törzseknél fejtett ki térítő munkát, a frizek között szenvedett vértanúhalált. Fuldában temették el (672-754). Szent Bonaventúra (1221-1274) olasz ferences szerzetes, bíboros, hittudományi doktor, 1257-től a rend főnöke, a renden belüli viszályok lecsendesítője. Korának legtekintélyesebb egyháztudora volt. A II. lyoni egyetemes zsinaton nagy érdeme volt a keleti egyházszakadás megakadályozásában. Lyonban halt meg, itt is temették el. A protestánsok 1562-ben elégették, csak a feje és egyik keze maradt meg. Szentté 1492-ben avatták, 1588-tól egyházdoktor. Valószínű, hogy az ő ereklyéje van jelen.

A volt Szent Petronella oltár miséző asztala jelenleg is az eredeti 1864-es oltár része. Nem tartalmaz oltárkövet, így ereklyét sem, de az elhelyezésre szolgáló nyílás megvan, tehát valószínű, hogy valaha volt is benne, de hollétéről nincs tudomásunk.

A TEMPLOM FESTÉSE

Falfestés

A korábbi templomokban festés nem volt, a falakat fehérre meszelték. Antunovics plébános 1846-os feljegyzésében a *kifejérítettett* kifejezést használja.

A templom belső festése csak az átalakítás után került napirendre. Érthető, hiszen a korábbi lapos mennyezettel szemben az új, megmagasított boltíves templom már kellő felületeket adott a díszítésre.

A festést Kuczka Mihály templomfestő végezte, aki vidékünkön több templomot festett ki, többek között Jánoshalmán, Garán, Nemesnádudvaron stb. A festő tagja volt a nagybányai művésztelepnek, Réti Istvántól tanulta a festészetet. Nem lehetett azonban kezdő már akkor sem, amikor a bácsalmási templom gyönyörű munkáit elvégezte. A festés idejét a szentély boltívén lehetett látni, a kékbetűs szövegben piros betűk adják azt a római számot, amely az 1907-es évet jelöli.

A művész leánya által átengedett korabeli fényképek hátoldalán a festés időpontjaként tévesen az 1910–11 közötti időt jelölték meg. A fekete-fehér, nem túl jó minőségű fotók alapján fogalmat alkothatunk arról, milyen volt valaha a templombelső. A felvételek arról tanúskodnak, hogy milyen impozáns volt a boltívek, kupolák és a falak díszítése és hogy mozgalmas, nagyon sok alakot ábrázoló falfestményeket alkotott a művész.

A boltozatokra összesen tizenegy kép volt festve, különféle méretekben. A szentélyben két kép, az oldalhajókban kettő-kettő, a főhajó és az oldalhajók metszéspontján egy, a főhajóban három és a kórus mögötti óriási függőleges, félköríves felületen pedig egy kép volt található. Kisebbség voltak a főhajóban lévő ablakok fölötti képek, továbbá az oldalhajókban az evangélistákat ábrázoló képek.

Három felirat is volt a festmények mellett, amelyek a főhajó elején (szentély) és az oldalhajók köríves végein lévő boltövek pártázatára voltak festve.

conviviuM saCruM in qVo chrIstus sumItur

(Szent lakoma, amelyben Krisztus vétetik)

A mondatban lévő nagybetűk adják a MCMVII-es (1907) évszámot.

AVE CRUX SPES UNIRA

(Üdvözlégy kereszt, egyetlen reményünk)

...CA MUNDO NAUFRAGO...

A falfestmények al secco technikával készültek, amely során a festő a teljesen kiszáradt vakolatra kötőanyaggal (enyves festékkal) hordja fel a porfestéket. Mivel nem kell annyira sietni, mint a nedves falra festett al fresco technikája közben, nagyon sok falikép készült ezzel technikájával, ezért ezt álfreskónak is nevezik.

A falfestés mintegy hatvan évig díszítette a templomot. A beázások miatt a képek annyira megrongálódtak, károsodtak, hogy javításukra a szűkös anyagiak miatt gondolni sem lehetett. Az 1970-es évek nagy belső tatarozásakor megsemmisültek, a helyükbe a maihoz hasonló színes meszelés került.

Stáció

Krisztus kálváriáját a főhajóban és a mellékhajóban elhelyezett színes domborműveken követhetjük nyomon. Anyaga pirogránit. A tizennégy darabból álló kálváriasorozatot a pécsi Zsolnay gyárban a század elején Apáti Abt Sándor és Mack Lajos szobrászok készítették és az

1930-as évek közepéig gyártották. A sorozatot rendelésre, igen sok példányban adták el, többek között Budapestre, Döbröközre, Hajósra, Havasszombatra, Kisdorogra, Kalocsára és Gyöngyösre is szállítottak.

A gyár nyilvántartásaiból kiderült, hogy a sorozatot Polyákovics Lajos plébános rendelte, az átépítés idején helyezték el őket, a Kuczka-féle fényképeken már láthatóak.

A TEMPLOM ABLAKAI

Nincs arról adatunk, hogy korábbi templomaink milyen ablakokkal rendelkeztek, de nem valószínű, hogy ezek a maihoz hasonló díszes, színes és főként drága kivitelűek lettek volna. Bizonyára csak egyszerű, a funkciónak megfelelően átlátszó üveggel voltak ellátva.

Az 1904-ben kezdődött tatarozás is csak egyszerű, igaz többszátú, felül félkör alakú ablakok beépítését tervezi, és a leírás szerinti kőművesmunkák is ezen nyílások kialakítását célozták.

A díszes üveglablakok elhelyezésének ötlete már az építkezés kezdetére megszületett. Valószínűleg az adományozók is hamarosan jelezték szándékukat, illetve áldozatkészségüket, mert a kivitelezésre felkért mester, Zsellér Imre budapesti üvegfestő már 1904. szeptember 12-én az ablakok életnagyságú rajzainak elkészültéről írt.

Az adományozók mindegyikét nem ismerjük, de a magyar, német, bunyevác nyelvű feliratok jelzik, hogy mindhárom népcsoport kivette részét az adományozásból.

A kivitelezésre felkért Zsellér Imre üvegfestő a maga korában híres mester volt. Többek között az ő művei díszítik a kalocsai főszékesegyház ablakait is, pedig Kalocsán is működött üvegfestő mester ebben az időben.

A színes üvegből készült, ólombetétekbe foglalt ablakokból tíz 425x200 cm méretű. Egy oldalon öt-öt van elhelyezve, amelyből három a főhajóra, kettő pedig a kereszthajóra jut. Kisebb méretű a szentélyben lévő két ablak, ezek 250x150 cm nagyságúak.

A kóruson lévő és a kereszthajókban lévő két-két ablak felső részeinek félkörében befelé billenő szellőzőablakokat képeztek ki, a többi ablak nem nyitható.

Az egyes ablakok elhelyezkedése és leírása

Bal oldalon, a kórustól kiindulva a következő ablakok találhatóak:

Szent Borbála – felirata: **Szt. Borbála könyörögj érettünk**

Krisztus, a jó pásztor – felirata: **Antun Tumbász Kata Pálics**

Szent Mária Magdolna – felirata: **Hl. Magdalena bitte für uns**

Szent Júlia – felirata: **Szt. Júlia könyörögj érettünk**

Páduai Szent Antal – felirata: **Kovachich család**

A szentélyben, az oltár két oldalán:

Jézus Szent Szíve – felirata: **Ajándékozta Tobler József**

Szűz Mária Szent Szíve – felirata: **Ajándékozta Harton Gertrúd**

Jobb oldalon, a kereszthajótól kezdve:

Szűz Mária, karján a kis Jézussal, rózsafüzért ad át Szent Domonkosnak

– felirata: **Gewidmet von Rosenkranz ferein** (!sic)

Szent Tamás apostol Jézussal – felirata: **Sv. Toma moli za nas**

Szent Anna Jézussal – felirata: **Sommer család**

Szent József a gyermek Jézussal – felirata: **Szt. József könyörögj érettünk**

Árpádházi Szent Erzsébet – felirata: **Szt. Erzsébet könyörögj érettünk**

A külső bejárati ajtó tetején a világító ablakként funkcionáló félkör alakú, színes ablak a Szűzanyát ábrázolja, karján a gyermek Jézussal. Mérete: 180x112 cm.

A belső bejárati ajtó feletti színes ablak egy kelyhet és az Eucharistikát ábrázolja stilizált szőlőlevelekkel, a szalagon felirattal: **Domine dilexi decorem domus tuae** (Uram szeretem házaad ékességét). Mérete: 230x63 cm. Bentről nézve a bal oldalon jelentős javítás látszik, a színek ugyanis világosabbak. A javítás ideje nem ismert, az 1934-es javítások számláiban nem szerepel.

A bal oldali oratóriumból a szentélyre néző, ívelt felső oldallal rendelkező ablak közepén az almási Rudics család bárói címere található. Szemben, a jobb oldali ablak azonos mintázatú, amelyet az almási Kovachich család címerével díszítettek.

A torony falában, a kórusfeljárók mellett két-két félkör alakú, 130x70 cm méretű ablak van elhelyezve.

A bal oldaliak közül a felső Szent Imre herceget ábrázolja, felirata **Szent Imre könyörögj érettünk**. Az alsó Szent Ilonát ábrázolja, felirata: **Szent Ilona könyörögj érettünk, Csauser Ádám és neje**.

A jobb oldaliak közül a felső Spielvogel Gizellát ábrázolja elsőáldozóként, felirata: **Spielvogel Rezső és neje ajándéka**. (Az adományozó kántortanító volt abban az időben, kislánya 1895. május 7-én született.) Az alsó Szent Teréz mellkép, felirata: **Szt. Teréz könyörögj érettünk, Eckert Péter családja**.

A kórus előterében lévő félkör alakú, Szent Cecíliát ábrázoló ablak mérete 200x113 cm. Rongált állapotú, a sérült részeket fehér üveggel pótolták. A bal oldali sérülés miatt nem látszik az adományozó Polyákovich Lajos neve, a jobb oldalon azonban a **...plébános ajándéka, 1905** felirat olvasható.

Mínthogy ezt az ablakot 1934-ben javították, jelentős sérülései vagy a második világháború során, vagy közvetlenül azt követően keletkeztek.

Az ablakok javítása

Az irattári anyagok szerint egyes ablakok 1933-ra kisebb-nagyobb mértékben megrongálódtak és javításra szorultak. Az, hogy mitől hibásodtak meg, sajnos egyik iratban sem található, de semmiképpen sem az avulástól, mert ebben az időben nem voltak még egészen harminc évesek.

A hibák és a durvább törések leírása az árajánlatokban maradt fenn, amelyet a javításra pályázó cégek nyújtottak be az egyházközségnek. Pályázott maga a készítő, Zsellér is, továbbá Ligeti Sándor, aki szintén budapesti üvegfestő, valamint Kákonyi Ferenc kalocsai díszmű üveges, aki végül is elnyerte a munkát, annak ellenére, hogy nem ő adta a legolcsóbb árajánlatot. Igaz, hogy nem is volt közöttük olyan nagy eltérés.

A jelentősebb pótlások a következők voltak: a Jézus Szíve ablaknál új fej, valamint két új kéz készült és a ruharészleteket javították; a Szűz Mária ablaknál új fejet készítettek; Szent Borbála három ruharészletét pótolták; Szent Erzsébetnél a billenő ablak üvegét pótolták; Szent Anna képénél két 222x130 cm-es mező teljes pótlására volt szükség; Szent Cecília részére új fejet készítettek.

A fentiek felül valamennyi ablakot szétszedtek, újra ólmozták, az avult részeket

(drótokat, vastartókat stb.) kicserélték.

A teljes javítás 1934 júniusában készült el, költsége 2000 pengő, ami ekkoriban igen jelentős összeg volt. Különösen, ha még azt is tudjuk, hogy a villanyt is ebben az évben vezették be hasonló költséggel, sőt a három harang is ebben az évben került fel a toronyba, bár ezeket közadakozásból szerezték be.

A javítást végző mester 40-50 évi garanciát vállalt az ablakok állapotára, s úgy látszik, nem alaptalanul. Az ablakok túléltek a II. világháborút, a Szent Cecília ablaktól és egy-egy kisebb hibától eltekintve még ma is jó állapotban vannak.

Az ablakokat kívülről sokáig csak sűrű drótháló védte, amely nem zárta ki a kisebb sérülések lehetőségét. Az 1993. évi tatarozáskor a drótháló helyére vaskeretbe foglalt vastag drótháló-betét üveg került, amely megakadályoz minden sérülést, egyben hőszigetelőként is szolgál. Ez persze a további szellőztetést lehetetlenné teszi, vagyis az ablakokon lévő billenő részek a jövőben már semmiféle funkciót sem töltenek be.

A TEMPLOM HARANGJAI

A különféle csörgők és csengők, mint hangkeltő eszközök már a korai népek vallási szertartásainál is szerepet kaptak. Átvette ezt a kereszténység is, amely szintén igénybe vette őket a liturgiában. Szerepük és méretük az idők folyamán egyre nagyobb lett, mindaddig, amíg már haragnak nevezték őket. Mindemellett a csengők szerepe is megmaradt.

A VI. században azután a pápa - felismerve különleges hangzásukban rejlő erejüket, fenségesen zengő, sokszor pedig félelmetes hatásukat - elrendelte a használatukat. Később a harangszentelés is szokássá vált.

A harangkultusz elterjedése magával hozta a harangkészítést, a harangöntés tudományának fejlődését és sajnos a megalomániát is: a cél az előzőt mindig túlszárnyalva, mind nagyobb méretű harang öntése lett. Ez a versengés a XVI-XVII. századig tartott, amikor már 200 mázsa feletti harangokat is öntöttek. A fejlődés más irányban is bekövetkezett, minthogy megismerték a meghatározott hangokat adó harangok öntésének módját, kitalálták a harangjátékot, amely dallamokat volt képes kikongatni.

A harangot bronzból, 80 százalék réz és 20 százalék ón keverékéből öntik általában, de készülnek harangok acélból, sőt újabban alumíniumból is. A harangot a benne felfüggesztett kovácsoltvas nyelv, vagy ütő szólaltatja meg, amikor egyik falától a másikig verődik.

A háború idején ideális nyersanyag volt, ugyanis ágyút lehetett belőlük önteni. Nagyon sok régi, műemlék jellegű harang esett áldozatul a háborúnak, nem mindig hazafias érzületből, inkább hatósági rendeletre.

A harang szerepét ismerve nem csoda hát, hogy már az első, sárból és vesszőből épült templom idején a szerzeteseknek az volt az első dolguk, hogy harangot szerezzenek be. Ennek az első haragnak a származását nem ismerjük, de bizonyosan Szabadkáról hozták. Új sem lehetett, biztosan egy romba dőlt templomból mentették meg számunkra. Mivel a szegényes épületnek nem volt tornya, ezt az 50 font (1 font=0,56 kg) súlyú harangot egy ágasfára függesztették, és ott kondította meg a harangozó, ugyanis ez a tisztség biztosan már ekkor is létezett.

Az 1759-ben létesült második templom alig készült jobb anyagból, mint az előző, de ennek már másfél öles, mintegy 3 méter magas, téglából épített tornya volt. Ide a meglévő harang mellé került további kettő. Egyes források szerint 1 és 1,5 mázsások, más források szerint 116 és 260 font súlyúak voltak, az egyiket Szűz Mária (ill. Szent Anna), a másikat Szent Antal tiszteletére állították.

A harangok súlyának adatai - mint majd később is látni fogjuk - különböznek. Ahány leltár

készült, annyiféle súllyal szerepelnek. Az adatokat leginkább emlékezet alapján jegyezték le.

A harmadik templom 1779 óta állt, 8 öl (16 m) magas tornyában a három meglévő harang mellé 1798-ban vettek egy nagyharangot, amit Szent Lőrinc tiszteletére szenteltek fel. Egyes adatok szerint 8 mázsa 19 font volt a súlya. Ez a szám erősen túlzó, mert másutt 757 font, az 1904-es leltárban pedig 760 font súlyúként nevezik, ami 425 kilogrammnak felel meg.

A negyedik templom építéséhez 1822 elején kezdtek és 1823. november 30-án szentelték fel. A 20 öl (40 m) magas tornyában a korábbi négygel szemben már 5 harang volt. Az új harangot almási Koronay József, a kegyurak egyike adományozta és Klobusiczky érsek szentelte fel 1822-ben Szent József tiszteletére.

A harang súlya 1283 font, ami 718 kg-nak felel meg. Egy 1943-as leltár ugyan 450 kg-ra taksálja, de valószínű, hogy az első adat a helyes. Ez az egyetlen harang, amely minden háborús vihart túlélve a mai napig megvan, és használják is.

A tőle 112 évvel fiatalabb harangoktól csak annyiban különbözik, hogy azon a helyen ahová a harangnyelv üt, nagyobb felületen lapultabb és fényesebb a többinél.

A fennmaradt forrásmunkák alapján és a fentebb már említett súly- és elnevezési különbségek miatt szükségesnek tartok néhány ismertetést ezek tisztázására.

Udvardy József szerint 1823-ban a következő harangok voltak: Nagyharang vagy Szent József harang, 1.283 font (718 kg); Szent Lőrinc harang, 757 font (425 kg); Szent Antal harang, 260 font (145 kg); Szűz Mária harang, 116 font (65 kg); Szent Katalin harang, 78 font (43 kg).

Az 1890-ben felvett leltár nem részletezi a harangokat, csak annyiban tesz említést róluk, hogy a toronyban van 1 nagyobb és 4 kisebb harang.

Az 1904-ben felvett leltár a következőket tartalmazza: Szűz Mária tiszteletére szentelt harang 1283 font; Szent Lőrinc harang 760 font; Pádúai Szent Antal harang 760 font; Szent Anna harang 760 font; Lélekharang 760 font.

Az 1904-1905-ös átépítésnél, mivel a tornyot is lebontották, a harangok is a földre kerülhettek.

Petrovác Gyula tervező új, acélból készült harangláb készítését javasolta a fa szerkezetű helyett, de csak egy javítási tétel szerepel a költségvetésben. Aki viszont ma megnézi a harangok tartószerkezetét, láthatja, hogy az bizony nem fából, hanem masszív acélgerendákból van, úgyhogy valószínűleg papírok nélkül mégiscsak megcsinálták a korszerűbb, időállóbb szerkezetet.

Az 1848-49-es szabadságharc idején nem vittek el harangot ágyúöntés céljából, az első világháború azonban sajnos olyan *harangvést* hozott, hogy az ötből csak egy harang maradt a toronyban. 1916. október 7-én a császári és királyi hadügyminisztérium 1916. április 15-én kelt Abt. 8/HB.3380 számú rendelete alapján, szabályszerű jegyzőkönyv felvétele mellett Polyákovics plébános köteles volt átadni a hatóság képviselőjének, Pécsi Illés népfelkelő mérnök-hadnagynak négy harangot a következők szerint:

1. XXXI. 2II. 412 kg
 2. XXXI. 2III. 88 kg
 3. XXXI. 2IV. 34 kg
 4. XXXI. 2V. 27 kg
- összesen: 561 kg

Az átadás nem volt ingyenes, a harang kilójáért 4 korona járt, így az egyházközség 2 244 koronával *gazdagabb*, de négy haranggal szegényebb lett.

Melyek voltak ezek a harangok?

Mivel a Koronay-féle harang a mai napig megvan, biztos, hogy a 118 éves Szent Lőrinc harangot vitték el a valóságot megközelítő 412 kg-os súlyban.

Az is biztos, hogy a Szent Antal és a Szűz Mária (vagy Szent Anna) harangok is elmentek,

bár átvételi és valódi súlyuk között igen nagy különbség van. A legkisebb – az egyetlen helyen Szent Katalinként említett harang – súlya alapján nem lehet más, mint Almás első, még a ferences atyák által hozott 50 font súlyú harangja. Ez a harang, amelyet az érsek 1738-ban, Kapisztrán Szent János tiszteletére szentelt fel, ekkoriban már több mint 200 éves lehetett.

A vesztes háború utáni depresszió, a gazdasági válság és a szegénység miatt hosszú ideig nem volt mód az elvitt harangok pótlására. Bizony 18 évig csak a megmaradt Szent József harang hangját lehetett hallani. Ez szólt, ha misére hívtak, ha halottat búcsúztatott, vagy délben, ha a *levesmarsot* húzta.

Az 1930-as évek elején gyűjtés indult, fennmaradt Barth Benedek plébános néhány előkelőségnek írt, adományt kérő levele. A hiányzó harangok végül is közadakozásból, magánszemélyek áldozatvállalásából 1934-re elkészültek.

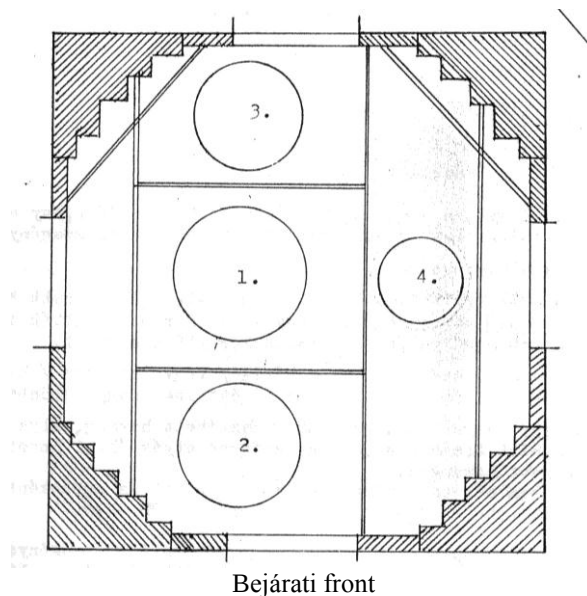

Harangszentelés- Archív fotók (Csőke Gyula gyűjteményéből)

A Szűz Mária tiszteletére felszentelt (népszerű nevén Csőke harang), a Szentháromság (nagyharang), valamint a Lélekharang november 1-jén, nagy ünnepség keretében kerültek a helyükre. Súlyuk a felsorolás sorrendjében: 700, 1400 és 175 kg.

Jelenleg a toronyban négy harang van az alábbi elrendezésben, sematikus ábrázolással:

Tető felőli oldal

Bizonyára a megsemmisült harangok is viseltek feliratokat, esetleg különféle harangdíszítő mintákat is. A Koronay-féle régi harangon lévő feliratok és díszítés alapján következtethetünk erre. Az 1934-ben készült harangok szintén viselnek feliratokat. Ezek a feliratok a kor szellemét, a Trianon felett érzett fájdalmat és egyben a reményt is kifejezik, hogy mindez megváltozik.

A következőkben súlyuk szerinti sorrendben igyekszem visszaadni a harangokon olvasható feliratokat, amelyek általában csupa nagybetűvel, helyenként hiányos írásjelekkel készültek.

1. Szentháromság tiszteletére szentelt harang (nagyharang), 1400 kg

Felirata az egyik oldalon:

HIRDESSE E HARANG
A HÁROMSZEMÉLYŰ EGYISTEN DICSŐSÉGÉT
ÉS A MAGYAR FÖLTÁMADÁST!

A BÁCSALMÁSI HÍVEK ADOMÁNYA
ÖNTÖTTE SLEZÁK LÁSZLÓ HARANGÖNTŐ
MAGYARORSZÁG ARANYKOSZORÚS MESTERE
BUDAPESTEN, 1934.

Felirata a másik oldalon:

E NAGYHARANGHOZ NAGYOBB ADOMÁNNYAL
JÁRULTAK:
ALMÁSI JÁRÁSI TAKARÉKPÉNZTÁR,
BÁCSALMÁSI HITELSZÖVETKEZET ÉS IGAZGATÓSÁGA,
FELÜGYELŐ BIZOTTSÁGA,
BAJAI TAKARÉK-BÁCSALMÁSI FIÓKJÁNAK
IGAZGATÓSÁGA,
ELHALT KEHL GYÖRGY CSALÁDJA,
MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT ISKOLANÉNÉK,
GR. TELEKI JÓZSEFNÉ SZ. SZÁSZY JÚLIA,
ULRICH KÁROLY ÉS CSALÁDJA,
SCHOBLOCHER CSALÁD

Karimáján:

VISSZAVENNI MOST RAB HAZÁNK OH EZT ENGEDD MEG JÓ ATYÁNK

2. Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt harang (Koronay-féle), 718 kg

Felirata az egyik oldalon:

HANC CAMPANUM OBTULIT
JOSEPHUS KORONAY DE ALMÁS
PRO GLORIA DEI ET HONORE
BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE
IDEM AD USUM ECCLESIAE OPPIDI ALMÁS.

FUDIT HENRICUS ÉBERHARDT IN PESTHINI MDCCCXXII.
ÖNTÖTTE ÉBERHARDT HENRIK PESTEN 1822

A másik oldalon: harangdíszítő minta, kb. 15x15 cm-es lovas, oldalán huszárkard, fején zárt korona, lándzsájával vizet fakaszt a sziklából (Valószínűleg Szent László ábrázolás)

3. Magyarok Nagyasszonya tiszteletére szentelt harang (Csőke harang), 700 kg

Egyik oldalon a harangdíszítő minta: felhők között trónoló Mária, karján a gyermekkel, másik kezében jogar, feje körül glória

Felirata:

MAGYARORSZÁG NAGYASSZONYA,
KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK.
A BOLDOGSÁGOS SZŰZ TISZTELETÉRE ÉS
A HAZA VÉDELMEBEN HŐSI HALÁLT HALT
HÁROM FIÁNAK EMLÉKÉRE
ADOMÁNYOZTA CSŐKE GYÖRGY ÉS
NEJE JUHÁSZ RÓZSA

Másik oldalon a harangdíszítő minta: Hősi halott angyallal (háttérben hármashalom és kettőskereszt)

Felirata:

E HARANG HIRDESSE ISTEN DICSŐSÉGÉT
VIGYE IMÁINKAT HŐSI HALOTTAINKÉRT,
MAGYARORSZÁG FELTÁMADÁSÁÉRT

ÖNTÖTTE SLEZÁK LÁSZLÓ MAGYARORSZÁG
ARANYKOSZORÚS
HARANGÖNTŐ MESTERE, 1934

4. Szent József tiszteletére szentelt harang (Lélekharang)

Egyik oldalon a harangdíszítő minta: Szent József egyik karján a gyermekkel, a másik kezében liliummal.

Felirata a díszítőminta felett félkörívben:

SI DEUS PRO NOBIS QUIS CONTRA NOS

A díszítőminta alatt:

NAGYMÁNYAI KOLLER OSZKÁR
BÁCSALMÁSI JÁRÁSI FŐSZOLGABÍRÓ
ADOMÁNYA, 1934.
ÖNTÖTTE SLEZÁK LÁSZLÓ MAGYARORSZÁG
ARANYKOSZORÚS MESTERE BUDAPESTEN

A másik oldalon a harangdísztű minta: magyar szentkoronás címer, 1848-as jellegű cser-és babérkoszorúban.

*

A harangokat hajdan kötelekkel működtették, a hosszú, vastag kötelek ott függtek a kórus előterében. A mennyezeten fűrt lyukakon keresztül voltak az egyes harangokhoz erősítve. A gyermekeknek, köztük nekem is, nagy élmény volt a harangozó tevékenységét nézni, főleg, ha még kegyet is gyakorolt és megengedte, hogy helyette harangozzunk.

De mint annyi mást, a harangozást is korszerűsítették, az 1970-es években a felújítások keretében készítették el a harangok elektromos vezérlését.

AZ ORGONA

Az 1823-ban felépült negyedik templomban működött egy 6 változatos orgona, amely az 1897-ig terjedő néhány évtizedet becsülettel kiszolgált. Ekkor vette ugyanis az egyházközség a budapesti Országh Sándor és Fia császári és királyi műorgona készítő cégtől a közel száz évig üzemben lévő, 8 szoló- és 4 mellékváltozatú pedálos orgonát. Az idők folyamán többször javították és átépítették, sajnos nem mindig hozzáértően.

Mivel a század végére a hangszer használhatatlan lett, szükségessé vált az újjáépítése.

1996-2003 közt, három lépcsőben a Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra részben a régi orgona sípjainak felhasználásával végezte el a munkát. A terveket dr. Áment Ferenc Lukács Pannonhalmán élő benedekrendi szerzetes, orgonaművész készítette, míg az orgonaszekrényt Molnár József bácsalmási asztalos-ipari vállalkozó üzemében Bogyai Béla és Zsigó Tibor asztalosok tölgyfából készítették. Faragott díszei a Jusifa Kft., dr. Rákóczy Andrásné fafaragó üzemének munkáját dicsérik. Az elektronikus szereléseket Aradi István végezte.

A munkák első fázisa 1996. december 15-re készült el, amikor is az orgonát ünnepi mise keretében dr. Dankó László, a Kalocsa-kecskeméti Főegyházmegye főpásztora áldotta meg, majd a tervező dr. Áment Ferenc Lukács tartott rövid bemutató koncertet.

A 3 manuál 36 regiszteres orgona 2003 márciusára készült el teljesen. Költségét az egyházközség, az Érseki Hatóság, a Városi Önkormányzat, továbbá a hívek adományaiból létrehozott Egyházi Zenekultúráért Alapítvány viselte.

SÍRBOLTOK A TEMPLOMBAN

Ha a templomunkban körülnézünk, egy sírkövet látunk. A bal oldali oldalhajó és a főhajó találkozásánál lévő oszlop lábazatán, a hajdani szószék alatt elhelyezett vörös márványtábla az almási Rudics család bárói ágának sírboltját jelöli fordítva vésett címerrel, ami azt jelenti, hogy a családnak ez az ága kihalt.

Egy másik sírkőtábla a főoltár mögött, az 1993. évi burkolatcseréig a padlózatba a cementlapok közé, azokkal egy síkban volt beépítve. Akkor kivették, de a mostani márványburkolatba nem helyezték vissza. Néhány évig a főoltár mögött volt, 1997-ben került jelenlegi helyére, a szentély íves külső falára. A sírkőtábla eredeti helyét nem tudjuk, az 1905-ös cementburkolás készítésekor került arra a helyre, ahonnan felszedték. Minden bizonnyal a szentélyben volt mindig, mert az anyakönyv szerint 1826-ban itt temették el almási Németszeghy Istvánt, akinek ez a kő volt a sírjelzője.

Az emberben felmerül a kérdés, illetve kérdések sokasága arról, vajon hány személyt, kiket, mikor és hol temettek el a templomban? Joguk volt a templomban temetkezni vagy olyan érdemeket szerzett személyekről van szó, akiket kitüntetés ért?

A kérdésekre a válasz két irányból közelíthető meg. Az egyik, az írott anyag átolvasása, vagyis a Plébániahivatalnál őrzött anyakönyvek közül a meghaltak, pontosabban az almási eklézsia temetőjében eltemetettek könyvének tanulmányozása. Ez a módszer viszonylag egyszerűbb és megoldhatóbb.

Annál kevésbé egyszerű viszont a másik módszer, ami nem más, mint megkeresni és feltárni a sírokat. Ez bizony bonyolult módszer volna, ha nem lenne a templomban időnként tatarozás, különösen a padlóburkolat cseréje, amikor is - ha nem is hosszú időre - lehetőség nyílik a sírboltok keresésére és azonosítására. Így volt ez az 1993. évi tatarozáskor. A sírok elhelyezkedéséről, illetve pontos helyükről nem volt feljegyzés, ami nem jelenti azt, hogy a régebbi generációk nem ismerték volna ezeket. Biztosan találkoztak velük az 1905-ös cementlapozást végző munkások is, de azóta 88 év telt el, az emlékezet elkopott. A tény, hogy a jelen generáció csak sejtette, de nem tudta a pontos választ.

Mielőtt rátérnék a tulajdonképpeni témánk részletesebb kifejtésére, szükségesnek tartom annak ismertetését, kik lehettek, kik voltak azok a személyek, akiknek joguk volt a templomban temetkezni.

A dolog alapja egy jellegzetes feudális időkben kialakult jogintézmény, ami nem más, mint a kegyúri intézmény. Európában szinte általános volt, hogy a templom építtetői, illetve fenntartói az ún. kegyurak (patrones) saját kegyúri templomukban temetkeztek, de van rá példa bőven, hogy a templom érdemes papjait is ide engedték temetni.

A kegyuraság, amely bizonyos jogok és kötelezettségek összessége, eredeti szerzőmódja a templom alapításában való részvétel, de keletkezhet pápai vagy királyi adományozással is.

A kegyurak fő kötelezettsége az egyházi birtok védelme, a templom és a rendeltetésszerűen kapcsolódó építmények fenntartása, megóvása, de rá tartozik az esetleges csökkent jövedelmek kiegészítése is. Az ún. bemutatás jogával is rendelkezett, ami azt jelentette, hogy ő jelölte ki az egyházi előírásoknak megfelelő papot, akit a püspöknek kötelessége volt meghatározott funkcióra kinevezni.

A község újratelepítésétől kezdve a királyi kamara birtoka lett, így az almási templom kegyura is a kamara volt, annak ellenére, hogy az építést nem mindig ő végezte, költségeit nem ő állta. A kamara tehát személytelen lévén, nyilván nem temetkezhetett a háromszor is újból épített templomokban. Ezért nem találunk az eladományozásig templomi temetkezést, kivétel nélkül mindenkit a temetőben helyeztek örök nyugalomra.

A kamara 1803-ban adományozta el a falut magánföldesuraknak, ami többek között azt is jelentette, hogy ettől az időtől kezdve ezek a földesurak lettek kegyúri társakként (compatrones) közösen az almási templom kegyurai. Neveik ettől az időtől kezdve tűnnek fel az anyakönyvekben is.

A templom 1945-ig maradt kegyúri, de ez a tény egyre többet veszített jelentőségéből, míg végül is csak formáság lett az egész. Nem maradt meg belőle más, mint az a jog, hogy a működő egyházközségi vezetők az ő „megbízásukból” végezték funkcióikat, de ezek személyét a plébános javasolta.

Ezek a következő családok voltak: Antunovics, Koronay, Kovachich, Némethszeghy, Rudics, Siskovics és Vermes. Ők királyi adományban kapták a falut különféle arányban. Így a következőkben majd az ő nevükkel fogunk találkozni. Egy részük nyughelye biztosan a templomban van, mert az anyakönyvezésnél ezt feltüntették (így időnként a korabeli templomberendezésről is hírt kapunk), míg másoknál ez nincs beírva, de szinte biztos, hogy a templomban vannak eltemetve, mert az anyakönyvben nincs bejegyezve, hogy a temetőben lennének elhantolva.

A pontos megjelölések 1823 és 1827 közötti időkből valók. Ebben az időszakban ugyanis szöveggel jegyezte be az eseményt a pap az anyakönyvbe, amikor a temetés helyét is beazonosítható módon jelölte meg. A későbbi időkben viszont más típusú anyakönyvek kerültek használatba, ahol rovatok voltak és ezeket töltötték ki a halottak adataival. Mivel olyan rovat nem szerepelt, ahol a temetés helyét kérdezték volna, így ennek bejegyzésére sem kerülhetett sor.

A kegyurak közül a Kovachich család előbb a templomban, majd a temetőben kriptába temetkezett, és a temetőben nyugszik az 1823. augusztus 9-én elhunyt Koronay József is. A Vermes családnak nincs Almáson temetkezési helye. Siskovics Pálné Vojnics Marianna temetkezési helye pedig bizonytalan.

Az almási Antunovics család

Az első olyan bejegyzés, amely részletesen tartalmazza a temetkezés helyét, 1823. február 2-i keltezésű. Ekkor halt meg ugyanis 43 éves korában almási Antunovics Adalbert táblabíró felesége, kardosvaszkai Kardoss Borbála (János és Mittrovicz Teréz leánya), akit február 5-én a templom félkörívíű szentélyében, az olvasási oldalon temettek el. (*Rundella ad Cornu Epistolae sita Ecclesie Parochialis Almasiensis die 5-a febr. sepultum est...*) Az olvasási oldal a régebbi háttal misézés idején az oltárral szemben állva a jobb oldalon, míg az evangéliumi oldal ennek ellentétéként a bal oldalon volt. Az olvasási oldalon a pap a szentleckét, az evangéliumi oldalon pedig a megfelelő evangéliumot olvasta fel mise közben.

Az első, teljes bejegyzés azért is érdekes, mert a temetés egy félkész templomban történt, hiszen a templomot ekkor még javában építették, csak november 30-án szentelték fel.

Ugyancsak 1823-ban, pár nappal a felszentelés után, december 5-én temették el az 5 éves korában elhunyt Latinovics Gyulát, ugyanoda, ahová Antunovicsnéét. Róla annyival mond többet az anyakönyv, hogy a Boldogságos Szűz Mária felé eső részen, az olvasási oldalon fekszik. Az olvasási oldal meghatározás azonban itt téves, mert a többi bejegyzésekkel való összevetésekből kitűnik, hogy a Mária-oltár bal oldalon, a Szent János-oltár pedig jobb oldalon volt.

Hogy került a templomba egy Latinovics gyerek, akinek apja nem volt itt kegyúr és birtokaik is Katymár, Borsód, illetve Kunbaja határában voltak? Az elhunyt gyermek Latinovics Lajos és Antunovics Anna fia volt. Nagyon valószínű, hogy Antunovics Adalbertné unokája lehetett. Azt már csak mellékesen jegyzem meg, hogy a Latinovicsok a Némethszeghy-ekkel is rokonságban voltak, akik - mint később azt látni fogjuk - szintén a főoltár körül temetkeztek.

Az 1993. évi feltárásoknál ezek a sírok nem kerültek elő, így pontos helyüket nem ismerjük. Meggyőződésem, hogy ezek a temetések nem sírboltba, hanem a földbe történtek, hiszen a sírhelyek felszínhez közeli bolthajtásai előkerültek volna. Később sem lesz valószínű

a feltárás, mert az elkészült 30 cm igen vastag aljzatbeton feltörésére egyhamar biztosan nem kerül sor.

Az almási Kovachich család

A családot három kisgyermek képviseli, akik mindhárman Kovachich Ferenc és Buchholtz Anna gyermekei voltak, és fiatal korukban hunytak el.

1825. október 23-án halt meg Kovachich István Adalbert (született 1822. augusztus 20-án), akit a templom Szent János evangélista felé eső részén (*versus oram S. Joannis Evangelista sepultum est*) temettek el.

1826. június 1-jén, 3 naposan hunyt el Kovachich Sándor Ferdinánd Ferenc (született 1826. május 30-án), az anyakönyvi beírás szerint a templomban temették el, ami ugyan tág fogalom, de legalább biztos.

1827. február 19-én, 9 hónapos korában halt meg Kovachich Mária Octavia Júlia (született 1826. május 30-án). A bejegyzés közli róla, hogy a Szent Kereszt oltára előtt temették el. Sándor és Mária tehát ikrek voltak.

Vajon hol vannak eltemetve ezek a gyerekek a valóságban, amikor a bejegyzések ilyen „pontosan” jelölték meg a nyugvóhelyüket?

A régi cementlapok felszedése után, 1993. május 6-án, előkerült egy 150x80 cm alapterületű, téglából falazott boltíves sírkamra, amely a földtől a csúcsáig 100 cm magasságú volt. A boltív csúcsa a cementlap alatt mintegy 20 cm mélységben volt. Néhány téglát kiszedve be lehetett tekinteni a kamrába. Az oldalfalak vakolatlanok voltak, a padló földes. Három gyermekkoporsó volt belül elhelyezve akként, hogy az alul lévő földön fekvő legnagyobb koporsóra keresztben néhány deszkát helyeztek, ezeken volt egymás mellett egy kisebb és egy nagyobb koporsó. Mindhárom fejjel az oltár felé.

A koporsók fából készültek és festettek, főként a legkisebben látszott még az élénk vörösbarna szín és a fehér vonalas díszítés, a fej magasságában IHS felirat. A többi koporsón feliratot nem találtunk, igaz az alsót nem néztük meg, hiszen ezt a nyílás mérete nem tette lehetővé. Fel sem nyitottuk őket, csak fényképeket készítettünk róluk. Ezt azért sem tettük meg, mert a nedves sírban annyira korhadtak lehettek, hogy érintésre biztosan szétestek volna, hiszen ekkor már 170 éve a földben voltak. Ezt a feltételezést igazolta az 50 évnél nem sokkal később eltemetett Rudics báró sírjában talált fakereszt állapota (lásd ott).

A fényképezés után egy fém tetős üvegbe néhány forgalomban lévő fémpénzt és egy iratot helyeztünk el, amelyben leírtuk a feltárás tényét és idejét, majd a hiányzó néhány téglát a kőművesek visszatették és aljzatbetont vontak rá.

A sír elhelyezkedését és néhány viszonyítási ponttól való távolságát az alábbi egyszerű rajz mutatja, mellette pedig a sír metszeti képét láthatjuk. A teljes templomi alaprajzon az 1-es számot viseli.

A kibontott boltíves sír a koporsókkal

Nagyon valószínű, hogy a sírboltban a három Kovachich gyermek van eltemetve. Nem lehet véletlen az sem, hogy éppen ezen az oldalon lévő oratórium színes üveglakán a Kovachich címer látható. Nem véletlen azért sem, mert a vele szemben lévő oratórium díszablakán a Rudicsok bárói címerét foglalták színes üvegbe, és a családi sírbolt itt is megfelelő fekvésű.

Az almási Rudics család

77 éves korában, 1825. április 28-án hunyt el Rudics Máté, Almás első, legtekintélyesebb földesura (Rudics Mihály és Dizdarevics Éva fia), királyi tanácsos, Bács-Bodrog vármegye táblabírája. Nőtlen volt. Ő, Antal és János testvére kapták meg adományként Almás határának 3/9-ed részét és az almási előnevet. Rudics Mátét a Szűz Mária felé eső szentélyrácsonál, az evangéliumi oldalra temették el.

1827. július 17-én halt meg és temették el Rudics Kálmánt, aki Rudics József, ekkor még Bács-Bodrog vármegye első aljegyzője, a későbbi báró és bajsai Vojnics Jozefa fia volt. 21 napot élt összesen. A Szent Kereszt oltár előtt temették el, esetleg a családi sírboltba, bár a megjelölés így kissé pontatlan.

1831. január 21-én, 72 éves korában hunyt el Rudics János, aki bajsai Vojnics Petronella férje és báró Rudics József édesapja volt. Temetési helyét az anyakönyv nem közli, de valószínű, hogy őt is a templomban temették el.

1832. július 6-án, életének 29. évében meghalt bajsai Vojnics Jozefa, Rudics József felesége, a nemrég elhunyt Kálmán édesanyja. Temetési helye ismeretlen, hacsak nem az a feltáráskor üresen talált sírkamra volt, amelyet az alaprajzon 3-as számmal jelöltem.

1838. szeptember 29-én hunyt el 74 évesen Rudics Antal, almási Antunovics Borbála férje, az adományos Máté és János testvére, a család egy terjedelmes ágának alapítója. Táblabíró volt. Arról, hogy hová temették el, sajnos nincs adatunk.

88 éves korában, 1879. augusztus 21-én halt meg a család legjelentősebb képviselője, az 1857-ben birodalmi bárói címet kapott Rudics József, Bács-Bodrog vármegye volt főispánja, sok cím és kitüntetés birtokosa. Őt minden kétséget kizáróan a templomban temették el.

Az ausztriai Breitensee-ben halt meg 1885. október 12-én 55 éves korában ifjabb Rudics József báró (előbb bajsai Vojnics Erzsébet, majd apaji Szász Júlia férje), akit október 16-án temettek el a családi sírboltba. Minthogy vele kihalt a Rudics család bárói ága, ő volt az utolsó

Rudics, de az utolsó temetkező is a templomban.

A munkák során 1993. május 10-e körül a felszedett cementlapok alatt igen kis mélységben egy újabb sírkamrát észleltek. Ez a Kovachich sírbolttal azonos módon épült, csak jóval nagyobb, 320x200 cm alapterületű volt, középen 140 cm magasságú boltívvel. Két helyen nyílást bontottak, amelyen keresztül egy villanylámpát lebecsátva láthatóvá váltak a koporsók. Minthogy a kis nyílások növelése statikai okokból nem volt lehetséges, így pedig szinte semmit sem láttunk, elhatároztuk, hogy a sír elejét kibontjuk. Erre május 13-án került sor. A feltárássra összegyött kis csoportban ott volt Ritter Nándor káplán, id. Aradi István kántor és fia ifj. Aradi István, Danis László, Kiss István és bátyja, Szénásiné Harton Edit és Gieszinger Andrea könyvtárosok, Balai F. István és Nothof Ingrid a Petőfi Népe újságírói és jómagam.

A sírkamrának a padsor felőli oldalán ásott árokban állva lebontottuk a függőleges falazat néhány sorát, miáltal beláthatóvá, sőt behatolásra alkalmassá is vált a sírbolt.

A sírbolt jobb oldalán, szorosan a fal mellett, fejjel az oltár felé láthattuk az idősebb báró igen díszes, barokkosan kiképzett, fából készült koporsóját, amely feliratot nem viselt. Előtte állt egy fakereszt, teljesen olyan, mint amilyeneket ma is készítenek. A kereszten lévő fémtáblán olvasható volt még a báró neve és címei.

A kereszt anyaga a nyirkos levegőjű sírboltban teljesen elkorhadt, nedves és szivacsos állagú, széteső állapotban volt. A kereszt volt az egyetlen tárgy, amelyet a sírboltból kivettem,

majd fényképezés után visszatettem a helyére. Annyira rossz állapotú volt már, hogy ez az óvatos kézbevétel is jócskán megviselte eresztékeit. Láthatóan további mozgást már nem bírt, menthetetlenül szétesett volna.

A sírbolt bal oldalán egy dísztelen, teljesen klasszikus formájú, felirat nélküli fémkoporsót, fejtől egy gyermekméretű, szintén felirat nélküli fémből készült koporsót láttunk. E két koporsó között volt a legutoljára eltemetett ifj. báró Rudics József díszes érckoporsója, rajta – minthogy a temetés óta nem bontották ki a sírkamrát – a kegyelet virágai és koszorúi. Köztük az özvegyé, Szász Juliannáé a legnagyobb, amely pálmalevelekből készült, széles fekete selyemszalaggal, aranybetűs feliratából ... *A FÉRJ*... szövegrészlet volt olvasható. A betűk még olyan fényesen ragyogtak, mintha tegnap és nem 111 éve kerültek volna a föld alá. Jól láttuk a koszorúk és más virágok tetején azt a plakát nagyságú halotti értesítőt, amelynek egy példánya még a templomban is megtalálható. Látható rajta a család címere, a halott neve és a halálozás ideje.

Összegezve tehát a sírboltban szorosan egymás mellett három felnőtt és egy gyermekkoporsót találtunk, amelyek teljesen kitöltötték a teret. Nem láttam, mi lehetett alattuk. Elmozdításuk nélkül semmit sem lehetett megállapítani, a sok virág- és koszorúmaradvány mindent elfedett.

A két báró koporsóját egy fából készült, igen alacsony emelvényfelére, vagy gerendákból összerótt állványra helyezték. Alájuk nem lehetett látni, még lenni a sírban sem tudtam semmit megállapítani. Elmozdítani, esetleg felnyitni pedig kegyeleti okokból nem terveztük és nem is tettük meg.

Ez a két személy tehát minden kétséget kizáróan azonosítható volt. Egyikük a sírban elhelyezett és névvel ellátott keresztjéről, másikuk pedig a halotti hirdetményről.

A bal oldali koporsóban nyugvó személy kilétét illetően azonban már nem lehet ilyen biztos az ember, ugyanígy a kicsi, gyermekméretű koporsó esetében sem.

Mielőtt a kérdésben állást foglalnánk, kanyarodjunk el egy kicsit a témától. Ez a kitérő érzésem szerint a megoldás irányába vezet. Miről is van szó?

A kutatás során nemcsak ez a két sír került elő, hanem további három. A templom alaprajzán a 3, 4, és 5-ös számmal jelzett sírok közül a 3-as a bal oldali oldalhajó és a sekrestye közös falánál került elő, részben a Jézus Szíve oltár alatt található.

A boltozat néhány téglájának kiszedése után láthatóvá vált az üres a sír, csak néhány famaradvány volt benne, ami azt jelenti, hogy az itt nyugvót felemelték, és más sírba tették. Ez a sírbolt nagyobb volt az 1-es gyermekméretűnél, de kisebb volt, mint a 2-es. Annyira a fal alá húzódó, hogy felmerülhet a gondolat, oda esetleg a sekrestyéből hajdan lejárát lehetett, amelyet a kiüresítéskor szüntettek meg. Minthogy további feltárás számunkra semmi gyakorlati eredményt nem hozott volna, a sírboltot tovább nem bolygattuk.

A 4-es számú, szintén üres, famaradványokat tartalmazó sírboltot a bal oldali padsor előlől számított hetedik padjánál, a két padsor közötti belső részen, középtájon találták.

Az 5-ös sírbolt a 4-estől két paddal hátrább, a két padsor között van. Egy gyermekkoporsót tartalmaz, amely azonban szintén üres volt. Ezek a sírboltok kisméretű, téglából falazott gyermeksírok voltak.

Véleményem szerint a nagy Rudics sírboltot id. Rudics József első felesége, Vojnics Jozefa 1832-ben bekövetkezett halálakor építették. Ekkor emelhették ki az 1827-ben eltemetett kisgyermek, Rudics Kálmán földi maradványait és helyezték el az új sírboltban.

Rudics Kálmánról az anyakönyv annyit ír, hogy a Szent Kereszt oltára előtt temették el eredetileg. A két üres, a padok között lévő sírok egyikére sem illik rá igazán a megjelölés, mert bár azok az oltárral szemben vannak, de olyan messzeségben, hogy erre az anyakönyvben nem így hivatkoznának.

A fentiekből azt a következtetést lehet tehát levonni, hogy az első koporsóban Vojnics

Jozefa földi maradványai vannak, amit megerősít az a tény is, hogy a gyermekkoporsót valószínűleg az anya-gyermek kapcsolat jelzésére helyezték egymásra.

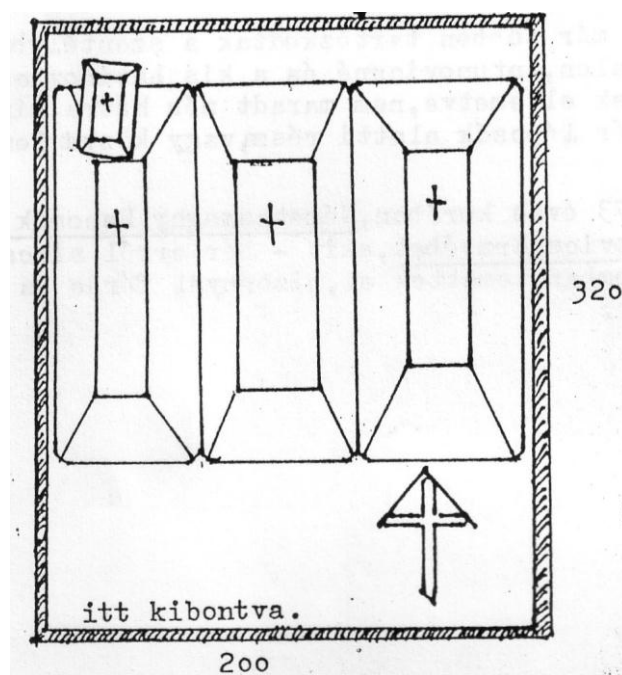
Az üres 3-as, 4-es és 5-ös sírokban található famaradványok, sőt az egybe maradt koporsók alapján a korábban használt sírboltokra nem tudok semmiféle magyarázatot adni, illetve néhány látszólag valósnak tűnő magyarázat csak bizonyíthatatlan feltevés lenne, ezektől pedig tartózkodnék.

Egy feltevést mégis megkockáztatnék azzal kapcsolatban, hogy hol lehetnek eltemetve a Rudicsok, vagyis a báró édesapja és két testvére. Az 1825-ben elhunyt Rudics Máté esetében elfogadható az a feltételezés, hogy nem a sírboltok egyikében, hanem az anyakönyv által meghatározott helyen, de a földbe temették. Ez esetben lényeges lenne meghatározni, hogy hol volt akkoriban a szentélyrác. Sajnos erről semmiféle korabeli adattal nem rendelkezünk, de nem valószínű, hogy az oldalhajók és a főhajó találkozásánál lévő lépcsőnél volt közvetlenül, mivel 1825-ben a templomban burkolat nem lévén, szentélylépcső sem volt. Így tehát attól sokkal beljebb, a főoltár felé kellett hogy legyen, mint ahogyan az 1970 körül végképp megszüntetett rács is a sekrestyeajtó és az oltár között emelkedett.

A *Boldogságos Szűz Mária* meghatározás pedig nagy valószínűséggel egy, a szentélyben függő képet jelenthetett, amelyet még az 1890-es leltár is megemlít és nem a Mária-oltárt, amely egyébként szintén a bal oldalon volt.

Sokkal problémásabb a két testvér, az 1831-ben elhunyt Rudics János és az 1838-ban elhunyt Rudics Antal holléte. Valószínű, hogy ők is a templomban vannak eltemetve, amit csak az támaszt alá, hogy az 1815 óta a jelenlegi helyén lévő (Bokodi úti) temetőben nincs Rudics sírbolt.

Bizonyos, hogy nagyobb mértékű feltárással, a koporsók elmozdításával, felnyitásával, esetleg a sírok talajának felásával több eredményt lehetett volna elérni, de mint ezt már korábban is említettem és ismét hangsúlyozni kívánom, nem szándékoztunk régészeti feltárást folytatni, csak a hirtelen feltárukt lehetőséget megragadva néhány, eddig teljesen ismeretlen, írásban nem található tényt megállapítani és az utókor számára megörökíteni. Erre annál is inkább szükség volt, mert a munkálatok során a felbontott, de gondosan visszafalazott sírboltokra mintegy 15 cm vastag aljzatbeton került, arra pedig szép és drága burkolat, úgyhogy ilyen jellegű lehetőség egyhamar nem kínálkozik.

A Rudics család sírboltjának belseje sematikus ábrázolással

Az almási Némethszeghy család

A család a többihez hasonlóan 1803-ban kapott adománybirtokot Almáson, és így ők is a kegyurak közösségéhez tartoztak.

Az anyakönyvben a családra vonatkozó első bejegyzés 1807-ből való, amikor is november 21-én, 87 éves korában elhunyt özvegy Némethszeghy Judit nemesasszony, akit a temetőben temettek el (*et in Communi Fidelium Caemeterio sepultus est*). Ez a temető a Mélykút felé vezető út mentén volt, de nem azonos a mostani keleti temetővel, hanem attól jóval kintebb volt és 1790-1815 között használták.

A következő bejegyzés 1812. május 15-i keltezésű. Az 51 éves korában elhunyt Némethszeghy Nepomuk János, Latinovics Erzsébet férjének halálesetét jegyezték be.

Ez a bejegyzés a temetés helyét nem tartalmazza, arról egyszerűen hallgat, holott szinte kivétel nélkül megtalálható a bejegyzéseknél a temetőben való eltemetés ténye, így csakis ennek alapján gondolhatunk arra, hogy nem ott, hanem a templomban temették el.

Ha ez igaz, akkor ő lenne az első személy, akit a templomban, mégpedig a régi templomban helyeztek örök nyugalomra. Ez sokkal kisebb és keskenyebb volt a mainál. A szentély félkörívvű falának alapja a mostani szentélylépcsőnél volt. Így nem sok hely állhatott rendelkezésre: vagy a mostani padok alja, vagy azok közvetlen előtere.

1826. november 26-án hunyt el almási Némethszeghy István – ahogy bejegyezték az anyakönyvbe – 31 éves és 5 hónapos korában, budafalvai Vermes Julianna férje, az előbb említettek fia. Őt a templomban a Szent Kereszt oltárnál (*ad Exaltationem S. Crucis sepultum est*) temették el.

Mivel a halálozás időpontjában már többen temetkeztek a szentélybe, nem maradt más hátra, mint a szentély közepe, vagyis a főoltár lépcsők alatti része, vagy a közvetlenül ez előtti terület. 1835. december 31-én hunyt el Némethszeghy Nepomuk János özvegye, Latinovics Erzsébet, akit - bár erről nincs feljegyzés - valószínűleg a templomban, a férje és a fia közelében temettek el.

A képen látható sírkő sokáig a főoltár mögött, a padlózat cementlapjai közé volt beépítve, ami a templomokban nem szokatlan megoldás. Gyakran olyan helyen is elhelyezték, ahol a gyakori járás miatt teljesen elkopott rajta a felirat.

Ez a sírkő egyáltalán nem kopott. Fekvő téglalap alakjából és durván munkált széléből ítélve inkább falban elhelyezendőnek készült. Ez 1905-ben történt, hogy előtte hol volt elhelyezve, nem tudjuk, mert adatunk nincs róla, mint ahogyan a sírok hollétéről sincsen. 1905-től 1993-ig tehát a főoltár mögött volt elhelyezve, kopásnak nem volt kitéve, hiszen itt alig van forgalom, sőt különféle tárgyak annyira eltakarták, hogy sokáig a létezéséről sem

tudtak.

Minthogy az anyakönyv Némethszeghy István temetési helyéül a főoltárt jelöli meg, a munkálatok során a padozat cseréje jó alkalmat kínált megtalálni az esetleges sírkamrát. Bergmann János apát-plébános, Bolvári János káplán, Aradi István kántor, Endre fiam és jómagam 1993. augusztus 16-án délután kísérletet is tettünk erre. Sikerült egy kb. 200x80 cm alapterületű téglalapban kb. 80 cm mélyen lehatolni a megjelölt helyen, de sírnek nyoma sem volt. Az oltárt tartó téglafalazat alá érve – minthogy semmi remény nem volt eredmény elérésére és esetleg statikailag hibás is lett volna a további ásás – a keresést abbahagytuk, a földet visszatemetettük.

A talaj téгла- és vakolattörmelékes volt. Az 1905-ben lerakott cementlapok alatt, különösen a falak mentén láthatóvá vált a lemezesen hasadó mészkőburkolat maradványa, amellyel 1844-ben a szentélyt burkolták. További feltárássra már nem volt mód, mert a szentély többi része készen volt, a vastag aljzatbetonra pedig már lerakták a fehér márványburkolatot. Maga az oltárlépcső is igen masszív, valószínűleg téglából falazott és cementvakolattal fedett, 1993-tól pedig márványlapokkal burkolt, úgyhogy az ásás ezen a helyen is lehetetlen volt.

Az anyakönyvi bejegyzésből arra lehetett következtetni, hogy a Némethszeghyeket a főoltár körül vagy alatta temették el egyszerűen úgy, hogy a földben sírt ástak, majd betemették, a felszínt pedig elegyengették.

A templompadozat 1844-ig döngölt föld volt, úgyhogy ebben az időben a templomban sírt ásni, vagy kriptát falazni ugyanannyi volt, mintha azt temetőben tették volna. Ezt a műveletet még az oltár előtti lépcső, dobogó sem zavarta, mert tudott, hogy ez is fából volt, így eltávolítása és visszahelyezése szinte semmilyen nehézséget sem jelentett.

A Némethszeghyek temetkezési helyének “rejtélye” egy szerencsés véletlen folytán megoldódott. Az 1997. év nyarán a szükségessé vált külső tatarozás folytán ugyanis leverték a templom lábazatát, sőt a vizesedés miatt még nagyobb magasságban is. Ekkor a szentély külső falán, a félkörív külső csúcsánál egy befalazott ajtó nyoma vált láthatóvá. Ezen a falfelületen mindig repedezett volt a vakolat, a süllyedés jeleit tapasztalták, amire eddig a napig nem volt semmiféle magyarázat.

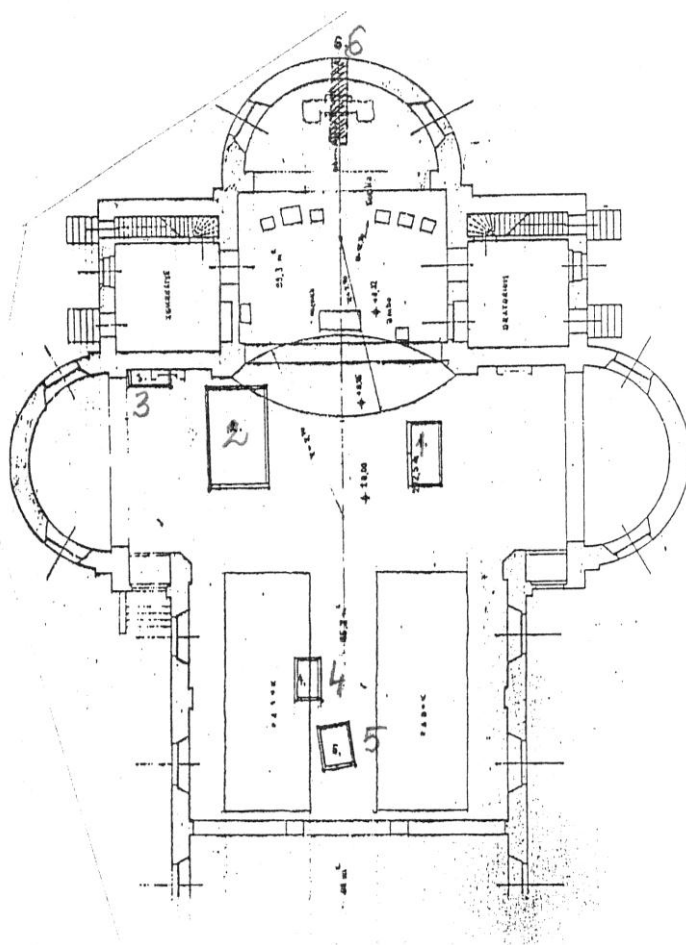

A befalazott ajtó 150 cm széles volt, ami jelentős építményre utal. Szinte biztosra vehető, hogy ezen az ajtón egy “altemplomba”, illetve egy földalatti temetkezőhelyre lehetett lemenni, amelynek tekintélyes méretűnek kellett lennie ahhoz, hogy abban temetkezni lehessen. Elképzelhető, hogy a sírboltot 1823-ban, az új templom építéskor készíthették a tulajdonosok. Ekkor valószínűleg átemethették az 1812-ben elhalt Némethszeghy Nepomuk Jánost, legkésőbb István fia 1826-ban bekövetkezett halálakor.

Az utolsó temetés minden bizonnyal 1835-ben az idős Némethszeghy feleségének,

Latinovics Erzsébetnek halálakor történt. Nemsokára a család kihalt Almásról, úgyhogy a gondozatlan sírkamra és a lejárát csak problémát okozhatott, ezért az 1905-ös átépítéskor megszüntették. A lejárát boltozatát kiszedték, földdel feltöltötték, a külső bejáratot pedig befalazták. Sajnos a falazás kifogásolható minősége okozta majdnem egy évszázadon keresztül az említett repedezést és süllyedést. Nem csoda tehát, hogy az 1993. évi ásás, amely a feltöltött pincenyak helyén lehetett, semmiféle eredményt sem hozott, mert a sírok minden bizonnyal hozzáférhetetlenül az oltár alatt lehetnek.

Összegzésül biztosan állíthatjuk, hogy a templomban eltemetettek száma tizenegy fő, bizonytalan négy fő. Ennyien alusszák tehát örök álmukat ezen a szent helyen. Az örök világosság fényeskedjék nekik!

A templom alaprajza a feltárt hat sírral

1. Kovachich család - 2. Rudics család - 3, 4, 5. ismeretlen - 6. Németszeghy család

Források:

A Bácsalmási Római Katolikus Plébánia irattára

Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. 1-2. Bp. Országos Monográfiai Társaság, [1909]. (Magyarország vármegyéi és városai)
Internet: WWW.asztrik.hu
Iványi István: Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. Szabadka, EBI, 1991. 2 db. – (Az 1906-1907-ben Szabadkán megjelent I-V. kötetes mű reprint kiadása.)
Szentek élete az év minden napjára. Szerk.: Schütz Antal. 2. kiad. Bp. Pantheon, 1995.
Udvardy József: Bácsalmás község plébánia története. Bácsalmás. Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 2003. (Bácsalmási dolgozatok)